

ANÀLISI PATRIMONIAL DE L'ESGLÉSIA DE SANT POL
PROPOSTES D'INTERVENCIÓ I DINAMITZACIÓ

Judit Birosta i Massoni • tutor: Reinald González
Màster en Gestió del Patrimoni Cultural • Setembre 2009

CONTINGUTS

1. Preliminars.....	1
2. Localització.....	3
Sant Joan de les Abadesses.....	4
Situació actual.....	4
Església de Sant Pol.....	8
Breu situació.....	8
Descripció arquitectònica.....	10
La portalada.....	11

Anàlisi patrimonial de l'església de Sant Pol

3. Anàlisi històrica.....	15
Context històric a Catalunya.....	16
Àrabs, francs i comtes catalans.....	16
Organització del territori.....	17
La formació de Sant Joan de les Abadesses.....	17
Vida monàstica.....	18
Formació de la vila.....	19
Sant Pol · Sant Joanipol · Sants Joan i Pau.....	20
4. Anàlisi constructiva.....	23
La primera construcció.....	24
Materials i tècniques constructives.....	24
Altres referents.....	26
La portalada. Tècnica escultòrica i pictòrica.....	29
Primeres remodelacions. Terratrèmols i guerres.....	34

La remodelació barroca	35
Segle XX. Època de restauracions	38
Intervencions a la façana	41
Segle XXI. Noves perspectives.....	44
5. Estat de conservació	46
Façana.....	47
Façana anterior	47
Portalada	49
Façanes laterals	52
Façana posterior.....	52
Cobertes	52
Timpà.....	53
Capçalera	54
6. Valoració patrimonial.....	56
Anàlisi de la situació actual.....	56
Valoració patrimonial	61

Propostes d'intervenció i dinamització

7. Propostes d'intervenció.....	67
Prospeccions arqueològiques.....	68
Restauració.....	69
Criteris	70
Tractaments de conservació i restauració de la façana	70
Tractaments de conservació i restauració de la capçalera	73
Tractaments de conservació i restauració del timpà	73
Programació de manteniment	74

Adequació de l'entorn	75
Protecció del monument.....	75
Il·luminació	75
Accessibilitat	77
Senyalística.....	79
8. Propostes de dinamització	84
Panorama actual.....	85
Noves propostes	86
<i>Sant Pol, romànic del segle XX</i>	87
<i>Visita a l'església que no existeix</i> . Recorregut virtual.....	88
<i>El color de les imatges</i> . La descoberta del timpà	93
<i>Sant Pol VIU</i> . Visita · Investiga · Utilitza.....	95
9. Programació de les activitats	96
10. Fonts d'informació	98

PRELIMINARS

L'església de Sant Pol es localitza al municipi ripollès de Sant Joan de les Abadesses. Es tracta, com el conegut monestir romànic que dona nom a la vila, d'una de les primeres edificacions religioses documentades de la zona de l'Alt Ter (nord del Ripollès). Els seus orígens ens són encara incerts, per bé que les dades i informacions històriques que disposem semblen situar la seva construcció durant el període de repoblament d'aquesta part de la Catalunya Vella, pels volts dels segles IX-X.

Actualment aquesta l'església es mostra com un edifici d'una fesomia certament original, molt fragmentada, com a resultat d'una important i peculiar restauració portada a terme durant les dècades dels anys 60 i 70 del segle XX. Aquestes obres d'arranjament van comportar l'eliminació i enderroc de l'antiga església barroca (construïda al segle XVIII modificant en gran part l'antiga església medieval) i tots els vestigis d'aquella època, amb l'objectiu d'intentar recuperar la fesomia romànica original de l'edificació; una pràctica molt comú a gran quantitat d'esglésies del país. En el cas de Sant Pol, però, l'arquitecte responsable del projecte Alejandro Ferrant, va plantejar una rehabilitació parcial de l'església, tot reconstruint la façana, la zona de la capçalera i deixant l'espai de la nau sense cap tipus de cobertura. Amb aquesta proposta es mantenia una part de l'alçat de les parets barroques i es transformava l'interior de l'edifici en una àrea enjardinada, amb una clara relació amb la plaça que envolta l'església, que també va projectar.

Cal tenir present que durant la gestió d'aquestes remodelacions l'església va ser declarada BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional), el 23 de juliol de 1966 (BOE: 18/08/1966).

Avui en dia l'església de Sant Pol no és una església com a tal, és una zona a l'aire lliure, un espai de reunió de la població. Un espai utilitzat però a la vegada oblidat. La presència del monestir de Sant Joan, veritable nucli i monument més important de la població, ha propiciat un cert abandó (en un ampli sentit de la paraula, físicament i també turísticament) i una desconexió important de la vertadera història d'aquesta església. Aquesta és una de les principals raons que han impulsat la realització d'aquest projecte.

Objectius

L'objectiu principal d'aquest projecte és doncs, donar a conèixer la història d'aquest edifici, des dels seus orígens fins a l'actualitat, establint per una banda una dinàmica d'activitats al voltant de l'església i dels elements que formen o formaven part de l'església; i per una altra, fent útil el seu espai i el seu entorn, mitjançant la proposta de noves activitats o bé l'incorporació a d'altres ja existents.

Entenem que no es pot gestionar i dinamitzar un edifici d'aquestes característiques sense un coneixement profund de la seva història constructiva, així com dels materials que el conformaven originalment, per inserir-lo dins d'un corrent artístic, amb les seves característiques i peculiaritats. És necessari aleshores una anàlisi documental i tècnica prèvia, que aporti la informació suficient per exposar algunes conclusions que determinaran les accions posteriors. En aquest sentit es pretenen definir uns criteris artístics i arquitectònics a partir dels quals es puguin desenvolupar, de manera raonada, els projectes d'intervenció sobre el conjunt, recuperant l'estat de conservació i les instal·lacions òptimes perquè es puguin portar a terme les activitats proposades.

Així doncs el present projecte es divideix en dues parts a través de les quals es pretén diferenciar la tipologia d'estudi realitzat. Un primer bloc on s'aporta tota la informació que la recerca històrica i tècnica ha proporcionat, oferint una visió general de les característiques històriques i arquitectòniques d'aquesta església. Aquestes dades i informacions propicien el desenvolupament del segon bloc, on es condensa tota la informació del primer, permetent aportar propostes d'activació patrimonial i alhora concretar la necessària intervenció a l'església per tal de poder posteriorment generar-hi activitats.

Objectius generals:

- Activar un element patrimonial amb importants valors històrico-artístics
- Possibilitar un espai on es puguin realitzar activitats diverses relacionades amb el monument o amb la vila

Objectius específics:

- Proposar la restauració de les zones més degradades de l'església per tal de preservar-les
- Proposar millores a l'entorn i al propi monument per fer-lo més accessible
- Establir la metodologia per a la realització de prospeccions arqueològiques a la nau de l'església per completar els estudis sobre la construcció de l'església original així com les remodelacions posteriors
- Proporcionar unes eines que millorin la visita i el coneixement del monument
- Posar en contacte les ofertes culturals del monestir i de la vila per tal de compartir espais
- Generar activitats entorn a les tècniques tradicionals medievals
- Implantar unes pautes d'interpretació i musealització del timpà, un cop restaurat

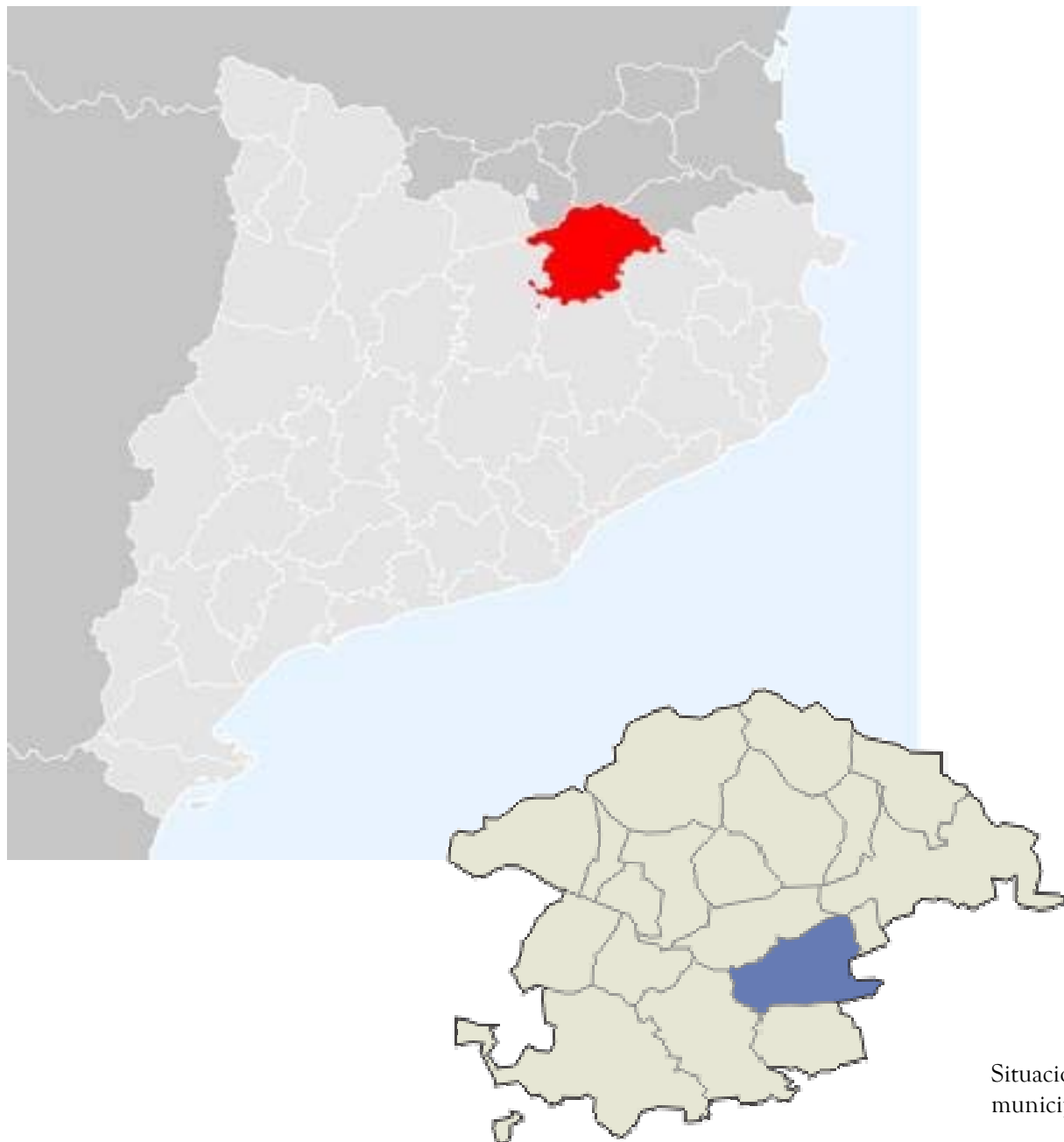

LOCALITZACIÓ

Sant Joan de les Abadesses	4
Situació actual	4
Església de Sant Pol.....	8
Breu situació.....	8
Descripció arquitectònica.....	10
La portalada	11

SANT JOAN DE LES ABADESSES

El municipi de Sant Joan de les Abadesses està situat a la comarca del Ripollès (Girona), que es troba al nord de Catalunya formant part dels Pirineus. El terme municipal de Sant Joan, amb una extensió de 53,41km², està situat al límit oriental del centre de la comarca; limitant al nord amb els municipis d'Ogassa i Camprodon, a l'est amb Sant Pau de Segúries i la Vall de Bianya, al sud amb Vallfogona del Ripollès i a l'oest amb Ripoll.

Situació de la comarca del Ripollès dins de Catalunya i el terme municipal de Sant Joan de les Abadesses

Situació actual

Sant Joan de les Abadesses tenia, l'any 2007, un total de 3.586 habitants, que representa un 13,5% del total de la població del conjunt de la comarca del Ripollès i una densitat de 66,8 habitants/km². Al llarg dels darrers anys, la població del municipi s'ha anat reduint de manera constant i important, passant dels 4.247 habitants de l'any 1981 als 3.672 del 2000 i fins als 3.586 en l'actualitat. Aquesta tendència decreixent suposa una reducció del 15,57% dels habitants en 27 anys. Cal dir, que en els darrers anys ha disminuït la població, en general, a totes les comarques de muntanya.

La base de l'activitat econòmica és el sector industrial, tot i que també es disposa d'un sector primari important (que pateix, no obstant, un cert procés de retrocés) i, en l'actualitat, s'està terciaritzant l'economia. Com s'ha esmentat amb anterioritat, la indústria és l'activitat econòmica més important, tant és així, que Sant Joan de les Abadesses, juntament amb Ripoll i Campdevànol, es consideren el motor industrial del Ripollès. A nivell comarcal, el tèxtil i el metal·lúrgic són els sectors més representatius, tot i que en el cas de Sant Joan això varia, ja que són els sectors del tèxtil i l'alimentació els que ocupen més població activa. Les activitats que pertanyen al sector terciari, més concretament les dedicades al sector turístic, són cada vegada més presents en el municipi: l'hostaleria seguit dels dedicats a serveis personals. A continuació els establiments dedicats al transport i les comunicacions (un 14% del total) i, finalment i amb pes menor, les activitats dedicades a serveis auxiliars per a les empreses.

Actualment s'està duent a terme un **Pla de Reforma Urbanística (POUM 2009)** en el que es realitza una revisió del Pla General d'Ordenació del 1987, mitjançant la seva digitalització i les reformes posteriors. Es realitza també una revisió de les tasques dutes a terme en relació als sòls urbà i urbanitzable, l'execució de la xarxa viària i les infraestructures tècniques urbanes. Es realitzen estudis geogràfics, mediambientals, socioeconòmics així com també un catàleg dels béns protegits del municipi.

COMUNICACIÓ VIÀRIA

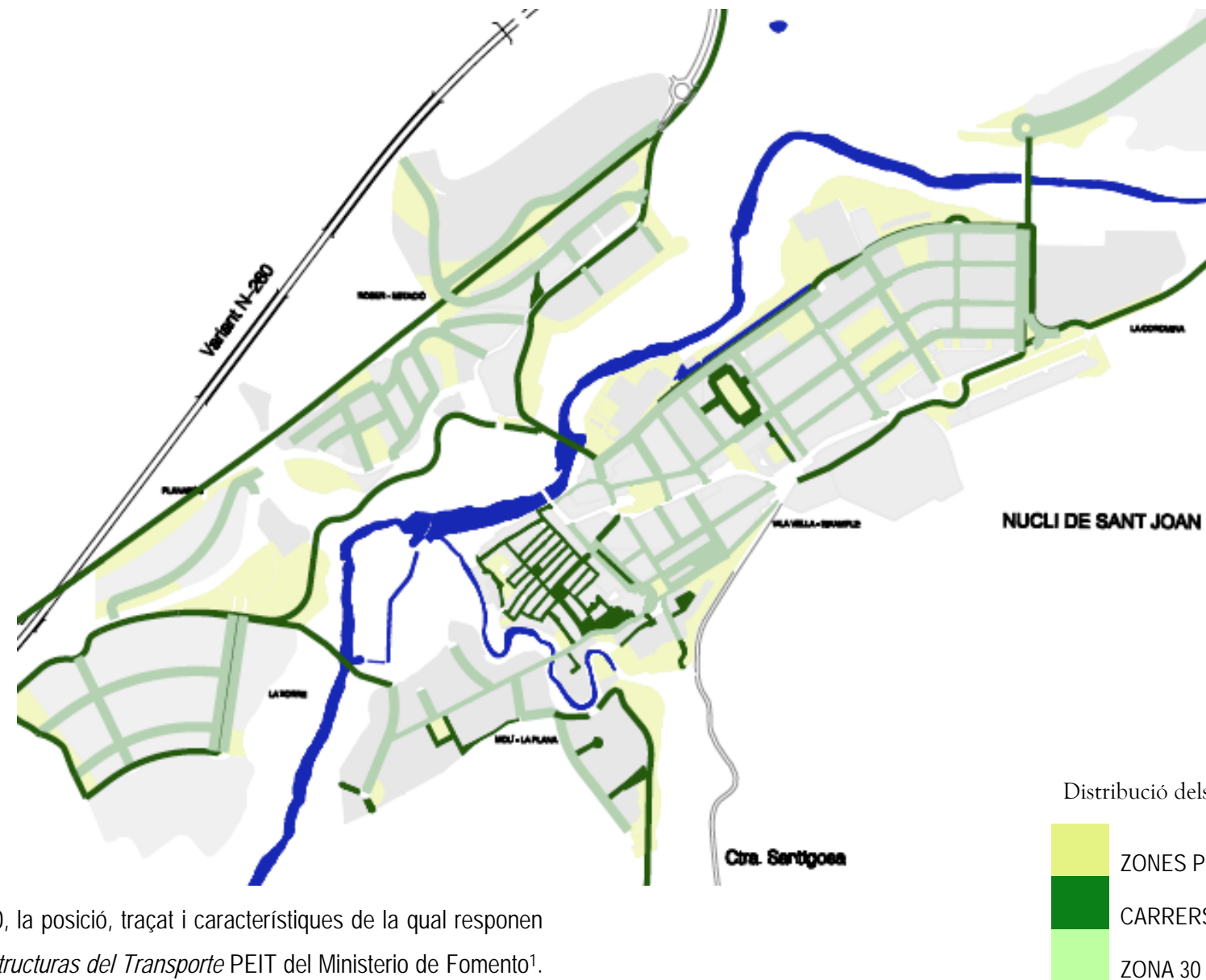
La principal via de comunicació del municipi és la carretera N-260 que uneix la capital de comarca, Ripoll, amb la zona nord (Camprodon, pistes d'esquí de Vallter 2000). Si s'accedeix per Girona (Banyoles, Olot) es fa a través dels túnels de Capsacosta, la C-26. El transport públic uneix els municipis de la comarca amb serveis regulars, així com amb Girona (a través de la línia regular Ripoll-Olot-Girona) i Barcelona, en aquest cas amb dos serveis diaris.

La línia regional de trens, RENFE, comunica la capital de comarca, Ripoll, amb Barcelona-Vic i Puigcerdà- La Tour de Carol (França). Existeix una línia de bus interurbana que comunica la població amb l'estació de trens de Ripoll. Disposa també d'un recorregut amb bicicleta que l'uneix amb Ripoll i Ogassa (*Ruta del Ferro*) aprofitant l'antiga via del ferrocarril.

En quant a la xarxa viària del municipi, és a destacar el projecte de variant de la carretera N-260, la posició, traçat i característiques de la qual responen als requisits establerts al *Plan Estratégico de Infraestructuras del Transporte PEIT* del Ministerio de Fomento¹.

¹Aquest pla estratègic estableix que les variants de població de la xarxa estatal, quan les intensitat són superiors a 8.000 vehicles/dia, s'han de projectar amb control d'accessos i disseny segur, permetent la duplicació de calçada quan la demanda ho justifiqui; i que quan existeix un important nombre de nuclis travessats, edificacions properes a la carretera, i predomini del trànsit d'agitació, s'ha de procurar substituir la construcció de nombroses variants per una infraestructura que canalitzi

Així doncs, i seguint aquesta planificació, existiran dos eixos viaris al municipi: la nova N-260, per absorbir la quasi totalitat de viatges interurbans de pas pel terme municipal; i l'antiga N-260 que canalitzarà els diversos nuclis dins del terme municipal. Aquesta desviació del trànsit principal permetrà considerar els trams de les carreteres existents com elements de la xarxa bàsica urbana, per estructurar i assegurar les vies de comunicació entre Sant Joan i els diferents barris, seguint la direcció del riu Ter, als carrers: Ctra. Ripoll, Av. Comte Guifré, Comella i Ctra. Camprodon.

La resta de xarxa urbana, s'estructura actualment entre els anomenats Zona 30 (de pas de vehicles dins la trama urbana) i els peatonals, que en alguns casos formen xarxes independents de la xarxa de vehicles i permeten gaudir de la natura i el paisatge. Ocupa en aquest espai zones d'aparcament públic situades als laterals de la majoria de carrers de la zona de l'Eixample. Igualment es preveu ampliar la zona d'aparcament d'autobusos, incorporant part dels patis de les actuals escoles públiques, que es traslladaran a un altre emplaçament al nou barri de la Coromina del Bac.

el trànsit de llarg i mitjà recorregut, cedint la titularitat de l'antiga via a l'administració territorial competent.

SERVEIS

El municipi no disposa d'equipaments d'elevades dimensions, però té dos centres d'ensenyament, un públic i un de concertat, que incorporen educació infantil. Els alumnes s'han de desplaçar a altres municipis (a Ripoll, principalment) per cursar estudis de secundària i superiors. La població disposa d'un consultori mèdic amb serveis bàsics el qual està adscrit a l'àrea bàsica de salut de Ripoll, on hi ha la majoria d'equipaments (tot i que l'hospital comarcal es troba a la població de Campdevànol, a uns 15 km de distància), i de dues farmàcies.

Existeix un casal per a gent gran, amb un servei de residència assistida i un centre cívic amb activitats locals. Com espais lúdics hi ha un pavelló esportiu, unes pistes de tennis i una piscina a l'aire lliure; i en quant als equipaments culturals hi ha una biblioteca municipal, un teatre amb molt baixa activitat i l'antic escorxador remodelat per activitats diverses. Funciona igualment una emissora de ràdio, La Veu de Sant Joan (107.4 FM). Està en projecte la remodelació de la casa del Palmàs com a centre de dia per a gent gran.

BÉNS D'INTERÈS CULTURAL I NATURAL

En el terme municipal hi ha una sèrie de béns que s'han inclòs dins d'un catàleg de béns protegits per tal d'aplicar-los la legislació vigent segons les seves característiques.

1. Béns d'interès cultural: d'interès històric, arqueològic, arquitectònic els quals es divideixen en:

CONJUNTS: el nucli històric, colònies tèxtils, cementiri, façanes urbanes

EDIFICIS: religiosos, públics civils i socials, industrials, masos i masies

CONSTRUCCIONS I ORES CIVILS: construccions de defensa, viàries i ferroviàries, hidràuliques

ELEMENTS: religiosos, fonts, arquitectònics, commemoratius, mobiliari urbà

ESPAIS URBANS

JACIMENTS ARQUEOLÒGICS

Tots els béns formen part del Catàleg del Patrimoni Cultural, d'acord amb la Disposició addicional primera de la Llei 9/1993, del 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català. Existeix però especial protecció en:

- *Béns Culturals d'interès Nacional (BCIN)*: béns declarats per acord exprés i a l'efecte de l'òrgan competent de caràcter estatal o autonòmic.
- *Béns Culturals d'Interès Local (BCIL)*: la resta de béns declarats de caràcter local

Segons el caràcter i el nivell de protecció es realitzaran unes formes d'actuació determinades. Així per exemple, les formes d'actuació i d'ampliació i addició estan prohibides en qualsevol dels edificis protegits, a excepció d'un permís especial del govern que en tingui la jurisdicció (en el cas de Catalunya, la Generalitat). L'edifici, construcció o element públic protegit ha de conservar en la forma adequada els elements estilístics, funcionals i ornamentals de l'obra original. Aquests tampoc podran ésser enderrocats ni total ni parcialment, excepte en les parts no protegides.

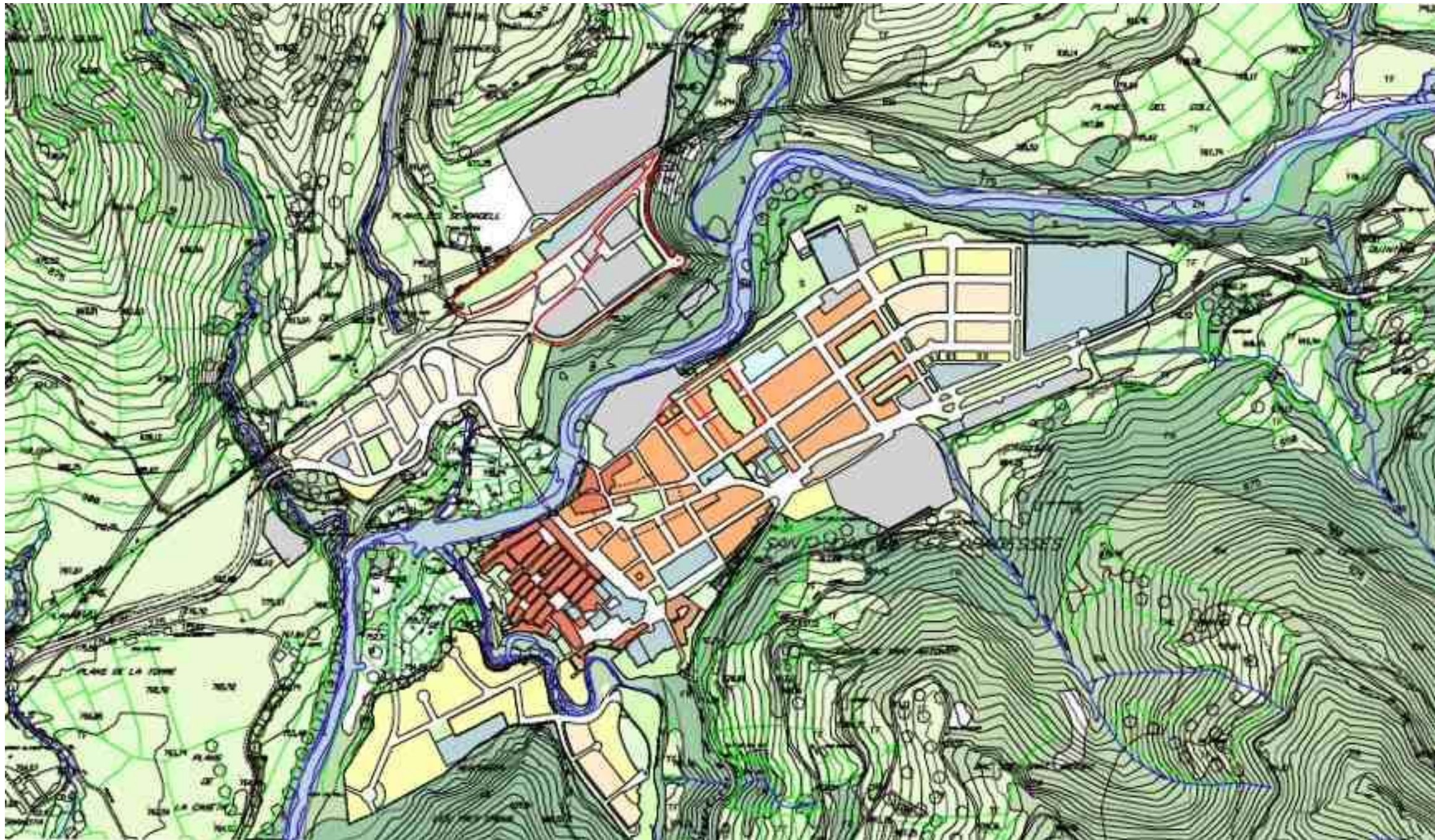
Igualment es cita que es podran enderrocar les parts de l'edificació en estat de ruïna manifesta, sempre i quan es reconstrueixin d'acord amb el seu estat primitiu o es formuli un projecte de reforma global de l'edifici de forma justificada. En quant als usos, els béns catalogats s'ajustaran a allò disposat en les normes generals, quedant exclosos els usos que signifiquin obres, instal·lacions o activitats que siguin incompatibles amb la conservació i protecció dels valors arquitectònics dels béns catalogats. Per les obres de reforma, millora i conservació, s'utilitzaran els materials propis de l'edifici corresponent, atenent a les característiques de l'arquitectura tradicional o original. Cap intervenció desvirtuarà aquestes característiques, introduint elements agressius o incompatibles amb l'edificació.

2. Béns d'interès natural:

ESPAIS DE LA XARXA NATURA (XN 2000)

PARATGES NATURALS (PN)

La protecció dels espais d'interès natural compresos dins el PEIN, vénen establerts a la Llei 12/1985, del 13 de juny, d'Espais Naturals, i per les disposicions posteriors. La protecció dels Paratges Naturals (PN) és amb caràcter absolut pel què fa a les formacions geològiques, geomorfològiques, ecosistemes, vegetals i característiques singulars.

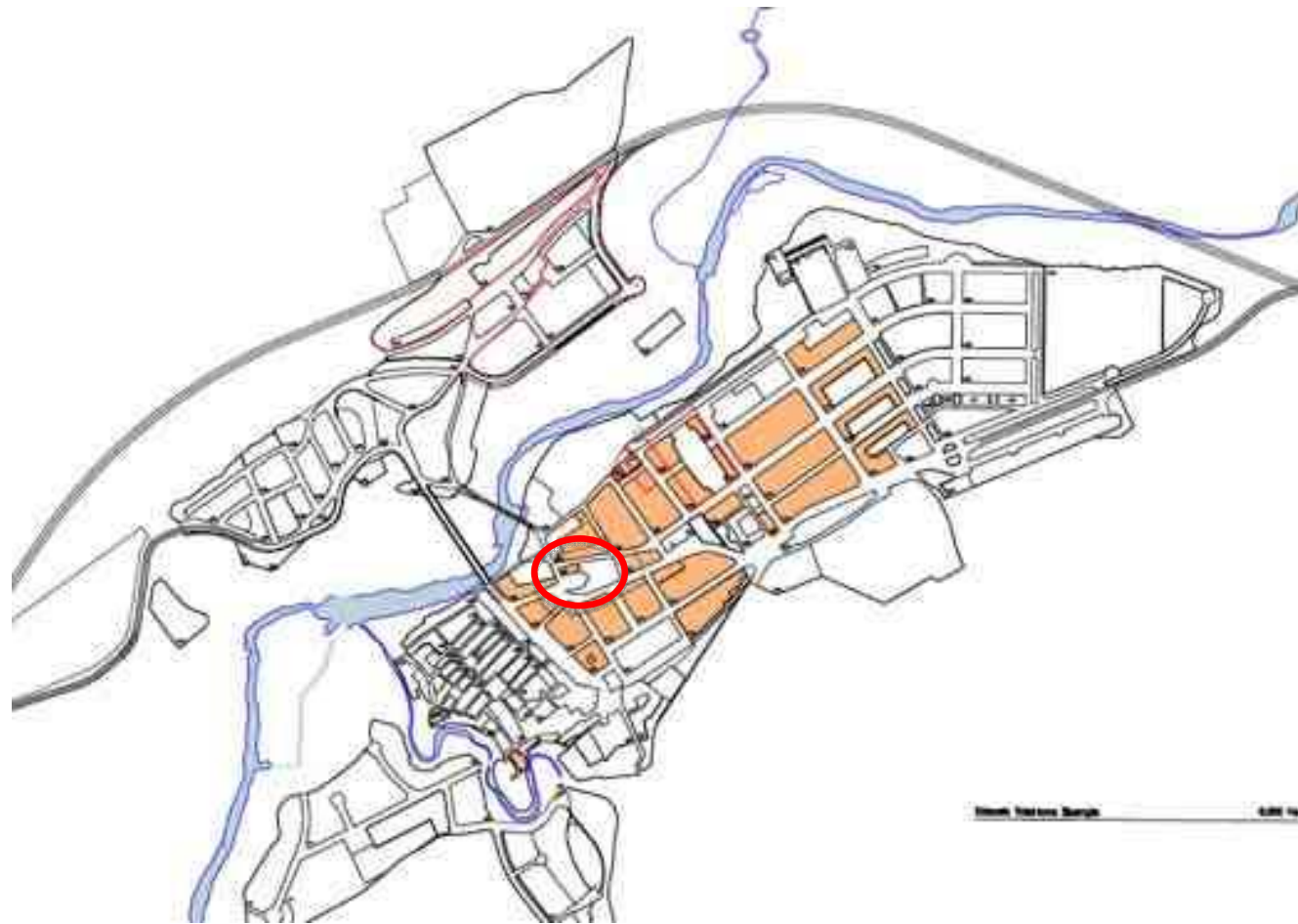
DISTRIBUCIÓ ACTUAL DE LA VILA. *POUM* 2009

CASC HISTÒRIC	ZONA CARRETERA
EIXAMPLE	ZONA PARCS I JARDINS PÚBLICS
ZONA SUBURBANA	ZONA INDUSTRIAL
CIUTAT JARDÍ	EQUIPAMENTS

ESGLÉSIA DE SANT POL

L'església de Sant Pol està situada al que s'anomena actualment barri de l'eixample de la població de Sant Joan de les Abadesses. A diferència del monestir, eix vertebrador de la població, que es troba al nucli antic, l'església de Sant Pol es troba fora de les antigues muralles, al costat de l'antic camí que unia els municipis veïns de Ripoll i Camprodon. Actualment l'església es troba localitzada dins el conjunt que forma la Plaça d'Anselm Clavé, situant-se a l'extrem oest d'aquesta i ocupant quasi 1/3 part de l'illa. La flanquegen la carretera de Camprodon i la plaça de l'arquitecte Morató al sud i el carrer de Sant Pol a l'oest.

L'església no ofereix cap tipus de culte, tot i no estar dessacralitzada, i pertany al Bisbat de Vic. Declarada BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) des del 23 de juliol de 1966 (BOE: 18/08/1966).

Plànol de Sant Joan de les Abadesses. Amb taronja la zona de l'Eixample, encerclat la situació de l'església de Sant Pol.

Breu situació

L'origen de la població de Sant Joan de les Abadesses està relacionada amb la repoblació que van dur a terme els comtes francs a tota la zona. El comte Guifré el Pelós va emprendre la fundació d'un monestir que, alhora havia de servir de tomba familiar i constituïria la dotació del fill que fos destinat a l'estat eclesiàstic, el monestir de Santa Maria de Ripoll. El projecte comportava l'edificació de tres esglésies rituals: Santa Maria, Sant Pere i Sant Joan; però aviat se'ls va acudir fundar una nova casa femenina, que podria atribuir-se a la filla nomenada dels comtes. Així que cap al 880 a Ripoll (que ja estava en plena activitat, amb monjos presidits per un abat) s'avançava la construcció de Santa Maria que seria la seu monasterial, i ja s'iniciava l'edificació d'una altra seu a Sant Joan de les Abadesses, per destinar-la a la seva filla Emma. La consagració solemne del monestir de Sant Joan tingué lloc al 887 i un any després ho feia el monestir de Ripoll, regit per el fill de Guifré, Radulf. Al 890 era consagrada vora el monestir de Santa Maria de Ripoll, l'església de Sant Pere, que actuaria de parroquial.

A causa de la proximitat geogràfica seria vertader afirmar que a Sant Joan de les Abadesses existia també una església amb funcions de parròquia des dels inicis del monestir, malgrat que no se'n conservi documentació anterior al s. XII², i aquesta seria la parròquia de Sant Pol. Per la seva situació es creu també que al voltant de les seves terres es van instal·lar els primers habitants estables de la zona.

L'església de Sant Pol ha estat emmarcada en el tipus arquitectònic del segle XI, en la qual es troben vestigis constructius i decoratius que la situen a inicis del segle XIII. L'església va patir diverses remodelacions arran de guerres, terratrèmols, etc.; però el canvi més significatiu el va patir al s. XVIII quan es transformà en estil barroc, canviant totalment la seva fisonomia. Aquesta intervenció arquitectònica que afectà a la quasi totalitat del monument, en l'actualitat és difícil d'apreciar per les nul·les restes que en queden, ja que als anys 60 del s. XX es va dur a terme una remodelació de tota l'església per convertir-la de nou en romànica. Aquest projecte va conservar tan sols l'absis i la façana principal, deixant com a record de l'antiga església barroca el perímetre que formaven les seves naus laterals, que avui es pot apreciar en forma de zones enjardinades al costat de la nau central. L'espai que conforma l'actual recinte de Sant Pol és del tot peculiar, ja que sense disposar dels murs de la nau converteix l'església en si en una zona a l'aire lliure a disposició de tota la població per a qualsevol acte social; que s'integra, en certa manera, al conjunt de la plaça que el rodeja.

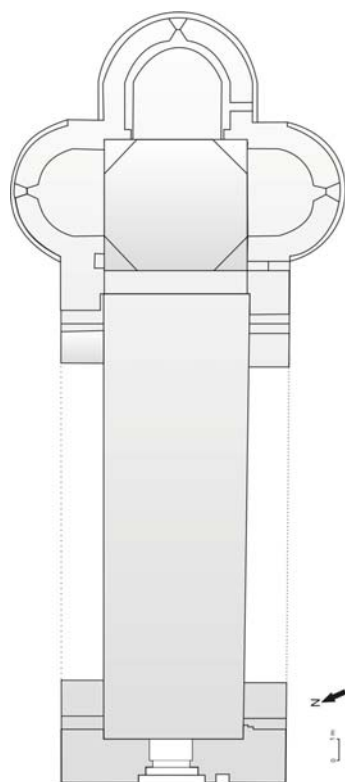
² "...l'existència d'una parròquia té més sentit en relació a un monestir benedictí que normalment funciona acompanyat d'una església parroquial exterior; que en relació amb una canònica, que pot tenir aquestes funcions en la mateixa església canònica." ADELL, J. A. "L'arquitectura del monestir de Sant Joan de les Abadesses". *Art i cultura als monestirs del Ripollès*. p. 66

Actualment, l'església de Sant Pol forma part d'una illa ocupada quasi totalment per zona verda, fruit d'aquesta remodelació. Davant de la zona de la façana però passa la carretera nacional que uneix les poblacions de Ripoll i Camprodon, abastament utilitzada pel transport de mercaderies i camions de gran tonatge que es dirigeixen cap a França per una ruta alternativa (coll d'Ares) a l'autopista AP7 de Girona i La Jonquera. Igualment, el carrer que llinda amb la façana de l'església (carrer de Sant Pol) és una via altament transitada per vehicles que entren a la població, tot i que és de dimensions molt reduïdes.

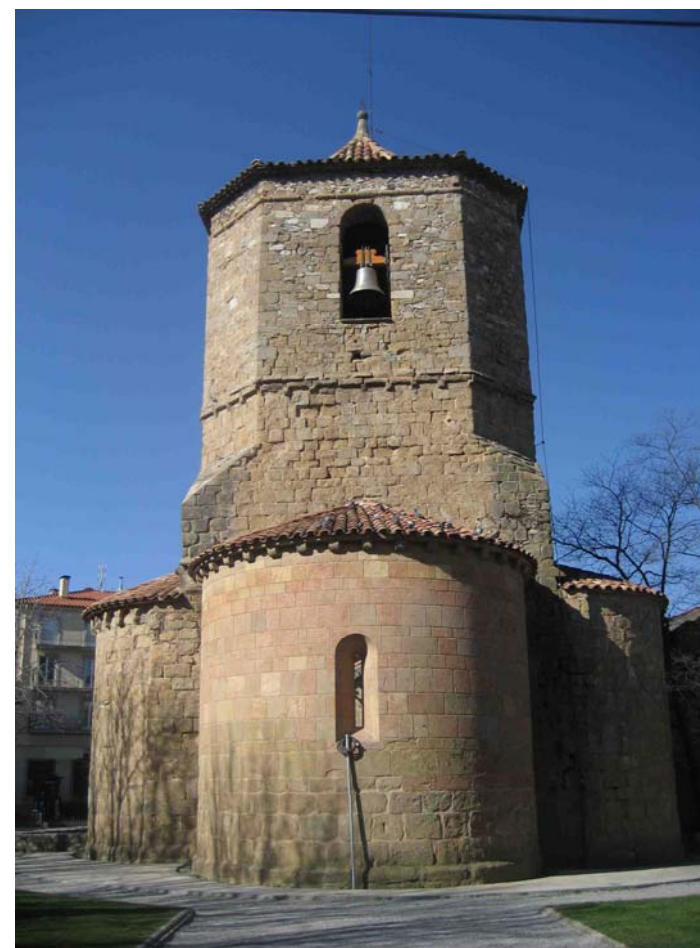
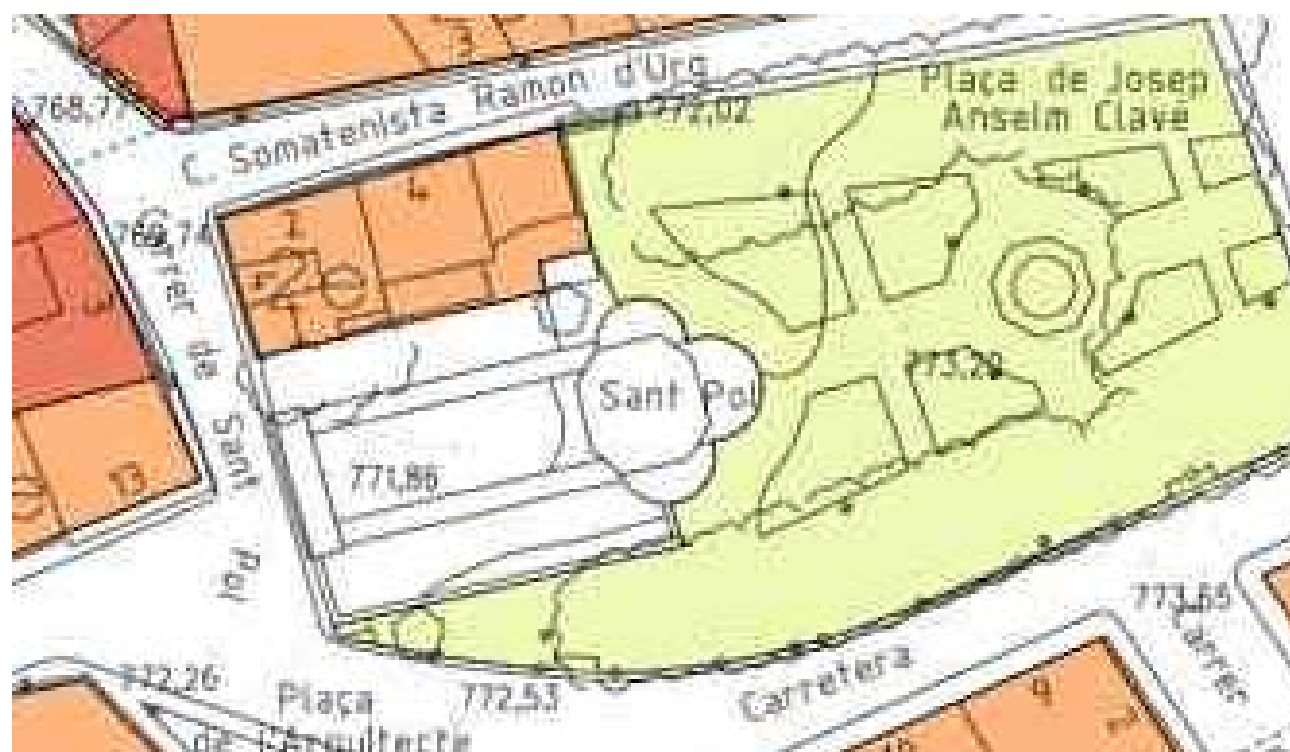
Està situada relativament pròxima al riu Ter, a una terrassa en desnivell cap a la cota del riu, que transcorre a uns metres per sota de la població.

Descripció arquitectònica

L'actual església de Sant Pol, tot i ser un dels referents de l'arquitectura romànica de la zona, presenta una distribució i decoracions realitzades al segle XX. La planta original es tractava suposadament d'una estructura clàssica: una sola nau molt allargada rematada per una capçalera trilobulada. Els tres absis s'obrien amb arcs torals que amb l'arc triomfal de la nau servien com a recolzament del cimbori octogonal, que originalment degué acabar amb una coberta piramidal de ràfec sostingut per mènsules. Mentre que la nau es cobriria, seguint igualment aquesta tradició, amb volta de canó seguit, amb possibilitat de la presència d'arcs torals i obertures al llarg de la nau.

La capçalera, refeta en gran part, presenta els absis en forma de trèvol amb una cúpula a la seva intersecció que descansa sobre trompes. A l'exterior aquests absis són molt simples encara que concentren, juntament amb la portalada, l'única decoració arquitectònica. L'absis central presenta una cornisa sobre mènsules, mentre que l'absis sud té un fris d'arcuacions llombardes sustentat per permòdols decorats amb motius florals, fruitals i apomats i l'absis nord no presenta decoració. Cadascun dels absis posseeix una finestra de doble esqueixada al centre, a més d'una d'esqueixada simple en el costat sud de l'absis central.

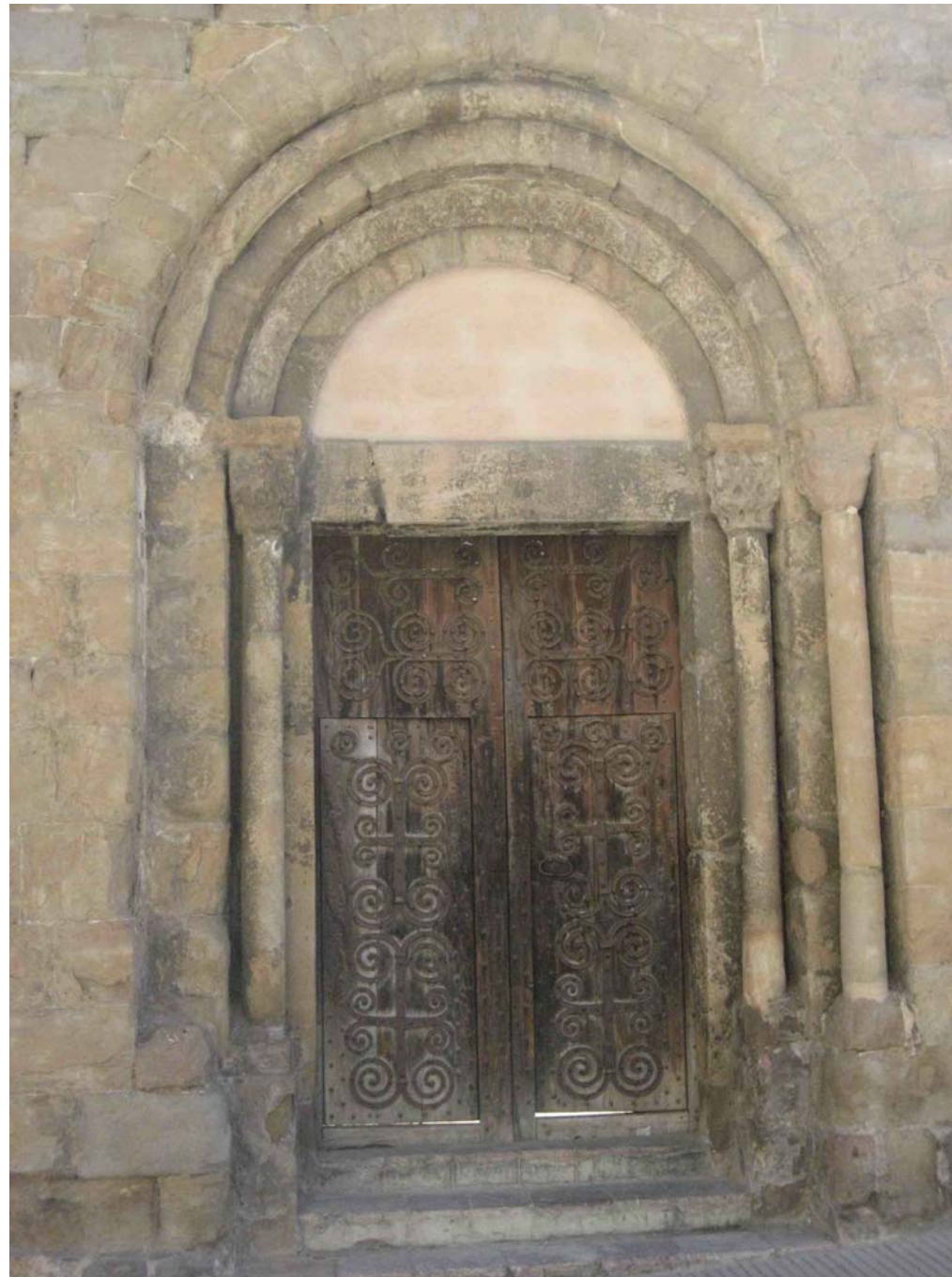
La cúpula a l'exterior presenta un cimbori octogonal sobre el que descansa una torre campanar, també octogonal. A l'interior, la cúpula de vuit gallons descansa sobre trompes còniques que permeten el pas de planta quadrangular a octogonal. Mentre que els absis es cobreixen amb volta racó de forn.

La façana, situada als peus de la fàbrica, presenta un gruix superior a la resta dels murs. Formada per un parament de carreus està rematada per una coberta a dos aiguavessos amb teules àrabs que descansa sobre una cornisa convexa. La façana presenta a més una finestra amb arc de mig punt situada a la part superior, que amb la coberta que correspon a la restauració dels anys 60.

La portalada

Aquesta portalada presenta una disposició senzilla, formada per arquivoltes en degradació que emmarquen un timpà esculpit. Aquestes descansen sobre parelles de columnes que a la vegada es recolzen en alts podis. Pel que fa a les arquivoltes, d'arc de mig punt adovellat, s'observa com la més exterior és cilíndrica amb les cares llises mentre que l'interior conserva una decoració formada per un fris de palmetes planes que es juxtaposen. D'aquest conjunt destaquen tant el timpà com els capitells, malauradament d'aquests últims només s'han conservat els relleus del més interiors.

Les columnes estan compostes per unes bases simples amb fusts llisos de diverses peces i rematats per capitells decorats. No obstant, degut a l'erosió, els capitells més exteriors han perdut la decoració mentre que els interns encara la conserven. Així trobem el capitell esquerre decorat amb animals rampants entre motius vegetals, mentre que el dret presenta la típica decoració vegetal amb fulles, tiges, fruites i motius trevolats.

En el capitell de la part dreta (sud) es representa una composició típica del romànic amb motius vegetals. Així es pot veure com de la base neixen unes fulles petites i estilitzades que es corben cap a l'angle superior, sota del qual hi hauria una fruita. Les fulles surten del centre del capitell finalitzant sota el dau, prop d'aquesta hi trobem fulles en forma de trèvol cap per avall. Sota tota aquesta decoració vegetal es troba un fons que pot representar una fulla realitzada amb acanaladures. Tota aquesta decoració destaca per tenir un gran dinamisme i vitalitat mostrant una gran imaginació per part de l'artista³. En el capitell nord hi ha una composició molt més hieràtica. En ella hi apareixen dos animals, de difícil identificació, enfrontats i amb les potes de davant enlairades, mentre que el cap gira cap a l'angle. Finalitzant aquesta composició trobem elements vegetals que omplen els espais buits. Aquest timpà ha estat comparat per Jordi Vigué⁴ amb un grup de capitells que es troben a Sant Joan les Fonts (la Garrotxa), on es representen grius i lleons realitzats amb una simetria axial, per tant amb un mateix sistema compositiu. Damunt dels capitells es situa una imposta que sembla que estaria decorada amb un escacat.

³ PLADEVALL, A.; TRESSERRA, L.. "El Ripollès". A: *Catalunya romànica, Guies comarcals*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1987. 10 v. p. 137

⁴ VIGUÉ, J. "La Garrotxa". A: *Catalunya Romànica*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1990. 4 v. p. 404

Pel que fa al timpà esculpit, cal dir que actualment no es troba a la portalada ja que es va retirar al 2008 pel seu deficient estat de conservació. Actualment es troba emmagatzemat. En aquest hi trobem una escena que s'adequa perfectament a l'espai disponible, on apareix Crist entronitzat sobre un coixí beneït l'escena, mentre que amb la mà esquerra subjecta el llibre de la Llei. La imatge de Crist està caracteritzada amb un nimbe crucífer i vesteix túnica i mantell, destacant com es presenta descalç. Al seu costat dret trobem a Sant Pau que subjecta un llibre, mentre que Sant Pere apareix amb una clau d'una mida desproporcionada i un llibre. Ambdós sants presenten vestidures, aureola i, igual que la figura de Crist, van descalços. Aquestes figures destaquen per una rigidesa i un hieratisme marcat, malgrat això les vestidures presenten un major moviment que dinamitza l'escena. Tot i així aquests plecs han estat considerats pels investigadors com a totalment abstractes i decoratius, amb un recorregut irreal. No obstant, destaca la utilització de traços diminuts situats en diagonal que volen imitar petites arrugues de la tela quan es plega, com una nota de realisme que es vol aportar.

El timpà, així com a zones puntuals de l'arquivolta interna, conserva gran quantitat de policromia que es pot observar a simple vista sota una capa important de sediments i restes d'emblanquinats.

Imatge del timpà amb el detall de la figura de Crist i les restes de policromia presents.

2008. Actualment el timpà es troba emmagatzemat

Els murs laterals de la façana són de la reconstrucció del anys seixanta del segle passat, en la qual es van refer els costats amb pedra nova tot deixant-la amb un perfil inacabat. El perfil superior apareix en dos nivells: en un primer es troba el remat de la cornisa que finalitza amb lloses de pedres planes, mentre que en un segon trobem l'inici de la coberta de la nau principal amb sis filades de teules àrabs. A més s'afegeix una cornisa sustentada per mènsules, seguint la mateixa tipologia que a l'arrencament de la nau a la zona de l'absis principal.

La part posterior de la façana presenta l'inici d'una volta de canó on els murs, d'un gruix considerable, han estat realitzats amb una filada de carreus marcant els límits del que seria la volta de la nau de l'església, mentre que l'interior s'ha omplert amb còdols i altre tipus de pedres imitant el reblert interior del mur.

ANÀLISI PATRIMONIAL DE L'ESGLÉSIA DE SANT POL

ANÀLISI PATRIMONIAL DE L'ESGLÉSIA DE SANT POL

La part inicial d'aquest projecte està centrada en una recerca documental i científica de l'església de Sant Pol per tal de conèixer les seves característiques des d'una vessant històrica com analítica.

Tota recerca documental s'inicia en una contextualització històrica del monument, del territori, per tal de situar l'entorn social, constructiu, artístic de l'església de Sant Pol. L'evolució de la vila i del monestir, molt propers i íntimament relacionats, serveixen per complementar algunes dades referents a la història de l'església.

Per aquesta tasca s'ha recorregut als diferents arxius que podrien contenir alguna informació sobre l'església i el seu entorn, com l'Arxiu del Monestir i l'Arxiu Municipal de Sant Joan de les Abadesses, el Comarcal de Ripoll i l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. Aquesta informació juntament amb la bibliografia publicada ha ajudat a realitzar l'evolució històrica així com la de la construcció de l'església, utilitzant en aquest sentit documentació diversa, com notícies del diari i fotografies facilitades per diverses persones de la població, per l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona, l'Arxiu Mas i l'Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Lleida. Per la informació sobre el projecte de restauració d'Alejandro Ferrant, per ser un document redactat per un arquitecte de l'Estat, es va poder consultar part de documentació referida a l'Archivo General Administrativo (AGA) de Madrid i de l'arxiu privat del propi Ferrant, dipositat a la Biblioteca Valenciana (València).

Tot i els diversos documents consultats, la informació sobre les diferents fases constructives així com plànols detallats dels diversos projectes han estat impossible de localitzar, motiu pel qual aquesta recerca ha quedat faltada d'algunes dades precises.

L'estudi analític s'ha elaborat a partir d'un estudi tècnic realitzat aquest mateix any 2009 per tal de definir els materials i les tècniques utilitzades en aquest edifici. L'estudi tècnic d'aquest projecte es basa en la caracterització dels materials presents bàsicament a la zona de la façana, per determinar la seva composició i la cronologia, i d'aquesta manera integrar-ho a l'estudi documental per tal d'oferir una visió més completa de l'edifici, del qual hi ha molt poca informació. La investigació sobre la iconografia i les tècniques escultòriques del timpà, el situa com un referent molt destacat en l'escultura tardoromànica i potser un dels pocs que conserva encara restes de policromia originals.

Aquest estudi previ, necessari per entendre l'estructura original de l'església i les seves problemàtiques actuals, inclou una valoració de l'estat de conservació de les restes de l'església, molt afectada per la degradació dels materials, pel poc manteniment que se li dóna i pel fet de la seva utilitat actual, ja sigui com a espai d'esbarjo de la població infantil, com a espai de trobada pels adolescents, o bé com a improvisat lavabo públic.

ANÀLISI HISTÒRICA

Context històric a Catalunya	16
Àrabs, francs i comtes catalans.....	16
Organització del territori.....	17
La formació de Sant Joan de les Abadesses	17
Vida monàstica.....	18
Formació de la vila	19
Sant Pol · Sant Joanipol · Sants Joan i Pau.....	20

CONTEXT HISTÒRIC A CATALUNYA

Àrabs, francs i comtes catalans

La invasió musulmana a la Península Ibèrica, a començaments del segle VIII, va posar fi a la monarquia visigòtica i posteriorment, amb l'avenç carolingi al sud dels Pirineus, es començaria a configurar la Catalunya feudal, origen de l'actual. Des del nord d'Àfrica els àrabs van conquerir la Península Ibèrica i l'any 711 van derrotar el rei visigot Roderic, a Guadalete i un cop arribades a Saragossa, les tropes islàmiques van iniciar la conquesta del territori de l'actual Catalunya. Els musulmans van aconseguir ben aviat dominar el territori de l'antiga província romana de la Tarraconense, on sotmetien les poblacions per la força militar, tot i que en altres en tenien prou amb la signatura de tractats de submissió.

L'any 768, quan les tropes franques ja eren a tocar la frontera amb els Pirineus, Carlemany va ser coronat rei dels francs. Aleshores, Carlemany i, més tard, el seu fill Lluís el Piadós es van proposar convertir les terres que baixaven dels Pirineus fins a l'Ebre en una zona de protecció per als seus estats. Als inicis del segle IX, els exèrcits francs van conquerir Barcelona i des d'aquesta ciutat van intentar eixamplar cap al sud els territoris de la *Marca* o frontera, però van fracassar. Per les accions bèl·liques d'aquests anys el territori central, les planes del Bages, Osona i Berguedà, van quedar gairebé deshabitades ja que molts dels pobladors d'aquestes zones es van refugiar a les valls pirinenques.

Per mantenir aquesta zona fronterera els monarques carolingis van començar a organitzar el territori conquerit: van construir castells prop de la frontera carolíngia que, a més de tenir una funció defensiva, es van convertir en el nucli entorn del qual s'agrupava la població. Aquests concedien diplomes als pobladors atorgant-los terres, drets o privilegis en els impostos. Des del segle X, els beneficis i privilegis van anar a parar, sobretot, als homes de confiança del monarca i a l'Església.

Els reis carolingis també van reorganitzar els bisbats catalans sota la dependència de l'arquebisbe de Narbona, ja que Tarragona era encara en zona musulmana. Els límits de les diòcesis -que en gran part coincidien amb els dels comtats- es van anar ampliant amb les terres de nova conquesta. Paral·lelament, els reis carolingis van organitzar els territoris de la *Marca Hispànica* en comtats i van investir ells mateixos els

comtes. L'any 814, a la mort de Carlemany, hi havia vuit comtats: Ribagorça, Pallars, Urgell, Cerdanya, Rosselló, Empúries, Girona i Barcelona. Els comtes, el càrrec dels quals era per un temps i es podia revocar, feien funcions políticoadministratives, judicials i militars. Tanmateix, al segle X, els comtats catalans van iniciar un procés d'independència respecte de l'imperi Carolingi.

Quan Lluís el Piadós va morir, a mitjan segle IX, l'imperi Carolingi va entrar en decadència i els comtes van intentar convertir en seves les terres concedides pels monarques francs. En aquesta situació, Carles el Calb, successor de Lluís, va preferir nomenar un representant de la noblesa del país, Guifré I el Pelós, com a comte d'Urgell i Cerdanya. La seva fidelitat a la monarquia carolíngia li va valer, poc després, l'afegit dels comtats de Barcelona i Girona. D'aquesta manera, la majoria dels comtats de la *Marca Hispànica* van quedar unificats sota una mateixa família comtal, amb el predomini del comtat de Barcelona.

Amb l'adjudicació dels comtats de Girona-Besalú i Barcelona al 878, tenint en compte que ja posseïa des del 870 els de Cerdanya i Urgell, se li presentava a Guifré un problema de seguretat i comunicacions. Es trobava que els seus territoris encerclaven una regió central formada per les comarques d'Osona i el Bages. Mentre existia la divisió entre la Catalunya marítima i la continental, aquests territoris no tenien ni geogràficament ni estratègicament molta importància; ja que els primers tenien relació amb Narbona per mar i els segons els preocupaven més les relacions amb el nord, a Carcassona i Tolosa. Però quan va desaparèixer aquesta divisió la situació política va fer necessari el domini d'aquests territoris.

Així que en aquests moments Guifré posseïa l'Urgell, l'Alt Berguedà, la Cerdanya, la Garrotxa, el Gironès i el Vallès fins el Llobregat. Havia, doncs, de repoblar la zona del Ripollès, la Plana de Vic, el Lluçanès, Moianès, Bages i Baix Berguedà, i assegurar d'aquesta manera una línia fronterera amb els àrabs, seguint els rius Llobregat-Cardener-Segre mitjà; formant el que posteriorment els historiadors diferenciarien entre la Catalunya Vella i la Catalunya Nova.

Comtats francs en època de Guifré I

La situació històrica en l'època d'entrada al poder del comte Guifré (870) era molt diferent a la de la seva sortida (897), ja que es va fer un salt polític considerable: el pas de comte funcionari (depenent del rei franc) a comte propietari; de la funció pública al domini privat⁵ (tot i que en la pràctica aquest pas es va realitzar paulatinament i no es pot definir la total independència fins un segle més tard).

La reconquesta del territori no va ser una represa militar, ja que no hi havia població per sotmetre, ni una reconquesta feta als sarraïns perquè també l'havien deixat com una terra erma. Simplement calgué omplir el buit mitjançant una ocupació i una repoblació basada en el repartiment de la terra, que es lliurava a qui s'oferia anar-hi a viure, sempre sota la tutela comtal (que n'organitzava la defensa, l'estructura política i social). El comte Guifré va formar un comtat únic amb una única diòcesi: el nou comtat d'Osona, que Guifré el va retenir per ell, com també el de Barcelona i Girona; i una diòcesi, que tenia com a centre Vic.

Organització del territori

Al mateix temps que es procedia a l'organització política del país, es duia a terme l'eclesiàstica ja que tant important era implantar una Seu com establir una trama d'esglésies parroquials cobrint tot el territori ocupat, a mesura que s'anava repoblant.

Les primeres esglésies parroquials, les inicials, degueren ser molt rústegues⁶ i segurament les que es van consagrar al cap d'uns anys tampoc eren gaire més perfeccionades. Al segle XI, ja més enriquit el país, la majoria d'aquestes s'han de fer noves (al s. XI o ja en el s. XII). La construcció de les parròquies va ser una obra de col·laboració ciutadana, entre les autoritats i el poble, i en aquests casos el bisbe actuava com element propulsor i ajudava en la dotació de les noves esglésies, especialment en la dotació de llibres o vestuari litúrgic.

Al marge però de l'organització eclesiàstica seglar del bisbat, el comte Guifré (inaugurant una pràctica, copiada dels reis francs, i seguida pels seus successors en la casa comtal) va emprendre la fundació d'un monestir que, alhora havia de servir de tomba familiar i constituïria la dotació d'aquell del fill que fos destinat a l'estat

eclesiàstic. Aquesta nova casa prenia una espècie de caràcter públic, institucional, que el distingia de la resta de monestirs de la regió. Aquest monestir fou el de Ripoll.

El projecte comportava l'edificació de tres esglésies rituals: Santa Maria, Sant Pere i Sant Joan; però aviat se'ls va acudir fundar una nova casa femenina, que podria atribuir-se a la filla nounada dels comtes. Així que cap al 880 a Ripoll (que ja estava en plena activitat, amb monjos presidits per un abat) s'avançava la construcció de Santa Maria, que seria la seu monasterial, i ja s'iniciava l'edificació d'una altra seu a Sant Joan de les Abadeses, per destinar-la a la seva filla Emma. La consagració solemne del monestir de Sant Joan tingué lloc al 887 i un any després es consagrava el monestir de Ripoll, regit pel fill de Guifré, Radulf. Al 890 era consagrada vora el monestir de Santa Maria de Ripoll, l'església de Sant Pere, que actuaria de parroquial.

LA FORMACIÓ DE SANT JOAN DE LES ABADESSES

La repoblació de la vall de Sant Joan duta a terme pel comte Guifré no va comportar l'existència compacta d'uns edificis que es puguin denominar vila ja que el repoblament va ser dispers a tota la vall⁷. Tot i que s'ha cregut que la zona estava totalment despoblada, aquests territoris van quedar habitats per indígenes dispersos sense cap mena d'organització política ni eclesiàstica. El fet ho indiquen alguns documents referits a la tasca repobladora de Guifré, en un d'ells s'indica que *Guifré va reedificar i va manar que es dediqués a Sant Joan Baptista un monestir en una vall de Ripoll, i amb els seus fidels va prendre possessió d'aquesta vall amb les seves viles i la va delimitar, i va dotar a la seva filla Emma, abadessa, d'un monestir, en nom del rei (de França)*⁸.

Dins la diversitat de viles establertes a la vall, el monestir creat pel comte Guifré i donat a la seva filla Emma formava un centre a part i aïllat en un inici. Però va ser a partir d'aquest que es formà segurament una primera agrupació als voltants de l'església parroquial (vila vella) i a partir d'inicis del segle XIII es va crear la vila pròpiament dita als voltants de l'actual monestir, l'anomenada aleshores vila nova.

⁷ JUNYENT i SUBIRÀ, E. *El monestir de Sant Joan de les Abadeses*. Sant Joan de les Abadeses: Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadeses, 1976; p. 126

⁸ UDINA MARTORELL, F. *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona: Consejo superior de investigaciones científicas. Escuela de estudios medievales, 1951; p. X

⁵ ABADAL i DE VINYALS, R. *Els temps i el regiment del comte Guifred el Pilós*. Barcelona: AUSA, 1989; p. 28.

⁶ ABADAL i DE VINYALS, R. *Els temps i el regiment*; p. 65.

En quant a l'etimologia del nom, cal dir que des dels seus inicis la vila va tenir dos noms: un d'oficial, Sant Joan del Ripollès, que ja consta en la donació de Guifré a la seva filla Emma i en tots els documents posteriors fins el segle XIII. El vulgar era el de Sant Joan de les Abadesses, que ja s'usa des del 1009⁹. La causa és fàcil de veure ja que les monges que regentaven el monestir tenien lliure administració i podien disposar dels seus béns segons la seva voluntat (segons les regles de l'abadia benedictina d'Aquisgrà, a les que estaven sotmeses)¹⁰.

Vida monàstica

Els orígens del monestir de Sant Joan queden documentats en l'acta de dotació de l'església, consagrada el 24 de juny del 887 (de la qual se'n conserva una còpia segurament del s. X, quan en la mort d'Emma calgué precisar quins eren els béns del monestir i els que li pertanyien a títol personal). En aquestes dates, però, el cenobi ja estaria fundat i portaria uns quants anys d'existència, ja que ho demostra el fet que l'església ja està aixecada i disposada a ser consagrada al 887. L'aspecte extern de les construccions en el conjunt de l'església i la residència monacal semblarien una fortificació, de la qual actualment és impossible fer-se'n una idea. El que és segur, però, és que juntament a les abadesses, regentaven el monestir des dels seus inicis un grup de clergues adscrits al servei religiós del cenobi, la presència dels quals és esmentada a l'acta de consagració del monestir. Aquests farien vida comunitària a part, a mode de canònica, sense tenir cap intervenció directiva ni drets de possessió en el territori del monestir. L'analogia de la fundació comtal amb la de Ripoll faria creure que les monges viurien sota la regla benedictina, tot i que no apareix citat en els documents fins a mitjans s. X.

Les abadesses. Durant el govern d'Emma el monestir va assolir un període d'esplendor, amb importants transaccions econòmiques i adquisicions de territori. Quan morí Emma, al 942, hi hagué una anys de perturbacions fins que es designà l'abadessa Adelaida al 949, i la comunitat millorà quan fou regida per Ranlo al 955, i sobretot amb la seva successora Fredeburga que regí el monestir fins el 996. L'última abadessa fou Ingilberga, filla il·legítima del comte de Cerdanya-Besalú i germanastra del comte de Besalú, Bernat de Tallaferro, i de l'abat Oliba, abat de Ripoll i de Cuixà i també bisbe de Vic. La comunitat monàstica es va nodrir

de les filles dels hisendats i les bones cases comtals tot i que no fou mai nombrosa ja que segons la documentació sembla que mai van passar de la dotzena de monges.

El 1016 es va produir la fi de la comunitat de monges. Ingilberga va ser acusada d'actes immorals produïts al monestir i, a través d'una butlla papal, el comte de Tallaferro va aconseguir la seva expulsió. Per alguns historiadors, el principal protagonista i causant de l'expulsió fou el comte de Tallaferro, que volia el ric territori de Sant Joan per dotar al nou bisbat que volia crear amb la capital a Besalú; tot i que altres historiadors, sense negar el paper del comte de Besalú, admeten innegables anomalies en el comportament de les monges i singularment de l'abadessa Ingilberga¹¹.

La canònica aquisgranesa. Els clergues que regentaven el monestir juntament amb les abadesses són els que van continuar el culte i l'activitat monacal a partir del 1017. En realitat el bisbat que volia crear el comte de Tallaferro tan sols va durar tres anys, fins que el comte morí al 1020, i sembla que a partir d'aleshores queda afermada la canònica a Sant Joan, regida pel bisbe (sense bisbat) Guifré juntament amb el de Camprodon. Quan al 1054 morí el succeí l'abat Andreu que també regia el de Camprodon i el de Besalú.

A finals de l'abadiat d'Andreu es va produir la reforma romana, o gregoriana, la qual es van acollir la majoria de monestirs. Segurament en el sínode de Besalú, al 1077, que va coincidir amb la mort d'Andreu, que l'abat de Marsella i els monjos marsellesos instal·lats ja Ripoll van instar al comte de Besalú, Bernat II, a que Sant Joan s'unís a la comunitat marsellesa per restaurar-hi una comunitat benedictina. Després de lluites amb els monjos de Sant Joan, finalment el 4 de gener del 1083 els marsellesos van aconseguir la cessió i l'abat va expulsar els canonges aquisgranesos.

Els canonges es van refugiar a Vic i es van convertir a la regla de Sant Agustí, acceptant el mateix bisbe de Vic com abat. Però gràcies a les gestions d'aquest bisbe la comunitat va poder retornar a Sant Joan tres anys després, al 1086. Sembla que fins el 1098 van ser uns anys de relativa pau fins que l'arquebisbe, preocupat més per la reconquesta de Tarragona, va renunciar a dirigir la canònica de Sant Joan. Tan bon punt es va saber, el comte de Besalú va tornar a donar la canònica als monjos marsellesos i l'abat de Marsella (qui havia dut a terme tota la trama de la renúncia i la cessió) va expulsar altra vegada als canonges agustinians.

L'abat de Marsella va instal·lar una doble comunitat benedictina: una de monges sota la prioressa Elisabet i una de monjos, provinent segurament de Ripoll, dirigida per Albert. És en aquesta època quan regeix

⁹ Segons Montsalvatge: "Abbatia Sancti Iohannis Rivipollensis qui dicitur de Abbatissis", en un document del 1098; "Videlicet Abbatissarum", en un altre del 1109. JUNYENT i SUBIRA, E. *El monestir de Sant Joan...*; p. 177

¹⁰ MASDEU, J. *Sant Joan de les Abadesses. Resum històric*. Vic: Tipografia Balmesiana, 1926; p. 10

¹¹ PLADEVALL, A. [et. al]. *Art i cultura als monestirs del Ripollès: Santa Maria de Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Sant Pere de Camprodon: ponències de la 1a Setmana d'Estudis, sessions del 16 al 18 de setembre de 1992*. Barcelona: Associació d'Amics dels Monestirs del Ripollès: Abadia de Montserrat, 1995; p. 50

veritablement el monestir una doble comunitat al voltant de dos claustres diferents: el de Sant Mateu per les monges i l'actual pels monjos.

La canònica agustiniana. El 1114, i gràcies al bisbe de Vic Oleguer, la comunitat de monjos agustinians van reprendre la possessió definitiva del monestir elegint com abat a Berenguer Arnau. Des d'aquests moments el monestir va tornar a les seves èpoques d'esplendor, tot reedificant el monestir i establint altres noves edificacions monacals. Com per exemple la residència dels abats, feta construir per Pere de Soler (iniciis s. XIII) i renovada per l'abat Arnau de Villalba un segle més tard. En l'etapa de Ponç de Monells es va edificar el temple actual, consagrat al 1150, i altres esglésies del territori del monestir.

A finals del s. XV la canònica estava ja en decadència a causa sobretot dels afers externs, que acaparaven bona part de les activitats dels seus membres, desvinculant-se cada cop més d'aquesta. La davallada es va agreujar quan es van suprimir els abats i el Papa conferia *ad comandam* a cardenals i alts dignataris per ocupar-se dels afers de la canònica, els quals ni vivien al clos monàstic i exercien la seva jurisdicció per mitjà de procuradors. És l'època dels anomenats **abats comendataris**. Finalment el 15 d'agost de 1592 el Papa Climent VIII decreta la supressió de les canòniques regulars agustinianes de Catalunya i Rosselló, tot disposant les seves rendes i el personal al regne de Castella (governat per Felip II).

La col·legiata. En una butlla papal s'erigí en col·legiata l'església del monestir de Sant Joan i es creà la dignitat d'arxiprest al cap d'una comunitat de canonges. Pocs dies després de la supressió de les canòniques, el Papa creà les Cinc Dignitats que es van repartir les rendes abacials dels monestirs suprimits. Per la pressió del rei Felip II es van repartir les rendes que pertanyien a l'abat i es van quedar pel monestir les que pertanyien als antics oficis de la canònica. En aquesta època de relativa decadència van ser nombrosos els enfrontaments de la vila. A finals del s. XVII per la guerra contra França va provocar l'assetjament al 1697 de la vila per part del duc de Noailles, que arrasà les muralles i espolià bona part de l'arxiu i altres béns eclesiàstics.

Pocs anys després la vila i el monestir es van veure involucrats altra vegada en una guerra, aquest cop en la Guerra de Successió que, a causa del favoritisme per part de l'abat Miquel de Molins per l'arxiduc Carles, el 1711 la vila va ser saquejada per les tropes de Felip V. Finalment al 1856 va sorgir un decret de transformació de l'església de l'antic monestir en parroquial, que fins aleshores havia posseït l'església de Sant Pol. La comunitat continuà celebrant les seves funcions fins que al 1861 hi entrà un nou arxiprest que la dissolgué durant el seu govern i passà a ser totalment una parroquial regida per un rector, des del 1879 fins l'actualitat.

Formació de la vila

El reconeixement de dependència del monestir que l'any 913 fan 475 caps de família que viuen en 21 viles rurals o nuclis de masos escampats, no testimonia cap agrupament especial que es pugui denominar vila al voltant del monestir, segons alguns historiadors. Sense tenir-ne constància certa, el primer nucli de població es va agrupar al costat de l'església parroquial de Sant Pol, al costat del camí que passava per la vila i comunicava el nord i el sud de la zona. Va ser a l'entrada del pont que creuava el riu (al camí de Camprodon a Ripoll) on es va formar el nucli inicial de la vila, la *villa veteri* tal com queda reflectit en documents d'iniciis el s. XIII, quan es va decidir construir la vila nova.

Per l'augment de la població al 1206 l'abat Pere de Soler promou l'ocupació urbana del sector anomenat el Vinyal, en terrenys del sagristà Arnau, que sembla que ja havia iniciat la urbanització, l'anomenada vila nova

(des d'aleshores va existir la contraposició entre vila vella i vila nova, que es reflecteix en els documents¹²).

La vila nova de Sant Joan és un exemple excepcional de la formació de noves ciutats en la Catalunya del s. XIII, equiparable a altres viles formades al voltant de monestirs. Actualment els edificis que es conserven es consideren del s. XIV, però encara es conserva el traçat urbanístic de la vila nova, format per una distribució geomètricament regular dels carrers, que defineixen una quadrícula, amb illes molt llargues i estretes i amb una plaça al seu centre, incorporant les estructures del monestir, amb els absis formant part del perímetre de la població.

Sant Joan de les Abadesses, distribució de la vila al s. XIII

¹² JUNYENT i SUBIRA, E. *El monestir de Sant Joan*; p. 129.

Els problemes amb la vila de Camprodon (per les jurisdiccions de la vila de la Ral, creada per l'abat de Sant Joan i entregada al rei Jaume I al 1248) van ser la causa que la vila fos saquejada per la gent de Camprodon al 1327 i 1330. És per això que al 1342 l'abat de Sant Joan pactà amb el rei la compra de tota la jurisdicció alta i baixa, civil i criminal, de la vila i sagrera de Sant Joan i Sant Pol, de Sant Martí de Surroca i d'Ogassa, de Sant Pau de Segúries i la batllia de sa Rovira, de Sant Salvador de Bianya, de Sant Martí de Puigmal, de Sant Ponç d'Oliva, de Santa Llúcia de Puigmal, dels llocs de Tegurà, Salarsa i Llaés; d'aquesta manera l'abat passà a ser senyor de tots aquests dominis¹³. Domini que durà fins el 1581 quan la corona reial recuperà la jurisdicció.

Gràcies a aquestes jurisdiccions, els habitants de la vila de Sant Joan gaudien de millors privilegis i exempcions, més que els habitants de les cases de pagès de la parròquia i del terme, subjectes encara a les servituds. Vilatans i pagesos formaven la Universitat de Sant Joan, els quals elegien el batlle (abans de lliure nomenament per l'abat) elegit per un trienni i recolzat per un grup de jurats i prohoms, elegits per insaculació. Al s. XV tenia un consell general format per 50 prohoms, entre els quals eren elegits jurats i cònsols, dos per la vila i un per les cases de pagès. Les seves reunions es realitzaven a l'església de Sant Pol, mentre que el consell general en parlament de poble es realitzava als claustres del monestir.¹⁴

El monestir i la vila emmurallats des de l'absis de Sant Pol, ca. 1880-85

SANT POL · SANT JOANIPOL · SANTS JOAN I PAU

Com ja s'ha dit, es conserva molt poca informació sobre l'església de Sant Pol. Per diferents circumstàncies no s'ha conservat gran part de l'arxiu de l'antiga parròquia i la majoria de dades es coneixen a través d'altres documents relacionats tangencialment amb l'església (sobretot els referents al monestir de Sant Joan). Dels diversos autors que han estudiat l'església és difícil també posar ordre i veracitat en les afirmacions, ja que algunes són contradictòries o almenys dispars. És per això que s'ha intentat realitzar un estat de la qüestió dels diversos estudis, tot fent un compendi de les informacions donades per intentar tramatar un fil narratiu de la història de l'església de Sant Pol.

Tal com es constata a Ripoll (amb la dotació d'una església parroquial, la de Sant Pere, al costat del monestir, dos anys després de la consagració d'aquest) seria vertader afirmar que a Sant Joan existia també una església amb funcions de parròquia des dels inicis del monestir, malgrat que no se'n conservi documentació anterior al s. XII¹⁵.

El que no es pot assegurar és que existís una edificació parroquial amb anterioritat a la reconquesta de Guifré I, tot i que hi ha documentació que podria fer referència a una construcció existent amb anterioritat al monestir¹⁶; i fins i tot alguns autors relaten que es podria haver edificat en època de Carlemany (finals s. VIII)¹⁷, tot i que el més segur és que l'església de Sant Pol *"deu la seva paternitat a les abadesses"*.¹⁸ Afirmació que és corroborada per Parassols que situa la primera notícia al 937. El mateix Parassols afirma que en la concòrdia que fan els abats

¹³ VIGUÉ, J. "El Ripollès"; p. 31.

¹⁴ JUNYENT i SUBIRÀ, E. *El monestir de Sant Joan*; p. 131

¹⁵ "...l'existència d'una parròquia té més sentit en relació a un monestir benedictí que normalment funciona acompanyat d'una església parroquial exterior; que en relació amb una canònica, que pot tenir aquestes funcions en la mateixa església canonical." ADELL, J. A. "L'arquitectura del monestir de Sant Joan de les Abadeses". *Art i cultura als monestirs del Ripollès*. p. 66

¹⁶ UDINA MARTORELL, F. *El archivo condal de...*; p. X

¹⁷ Claudi de Merlat (tresorer reial de França) diu en una escriptura del 13 de juny de 1690, que l'església va ser obra de Carlemany (es conserva a la cúria de l'abat, *Manual del notari Pau Isalguer*). PARASSOLS i PI, P. *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria: el Santísimo Misterio*. Vic: Imp. Y Lib. de Soler Hermanos, 1894; p. 143-144

¹⁸ DANÉS i VERNEDAS, J. "La vall y el monestir de Sant Joan de les Abadeses". *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*. Barcelona: Tip. L'Avenç, 1912; p. 31

aquisgranesos al bisbe de Vic al 1055 es fa menció d'aquesta església com a parroquial i filial del monestir¹⁹ i igualment es menciona en la consagració de l'església nova de Sant Joan del 3 de novembre de 1150: "...ecclesiam sanctorum Iohannis et Pauli cum decimis et primiciis et oblationibus et omnibus pertinentiis suis..."²⁰, funcionant com a parròquia. Segons Josep Masdeu²¹ existeixen altres referències a l'església en documents del 1192 i 1256 on consta que era regida per clergues: "...capellani beatorum Iohannis et Pauli".

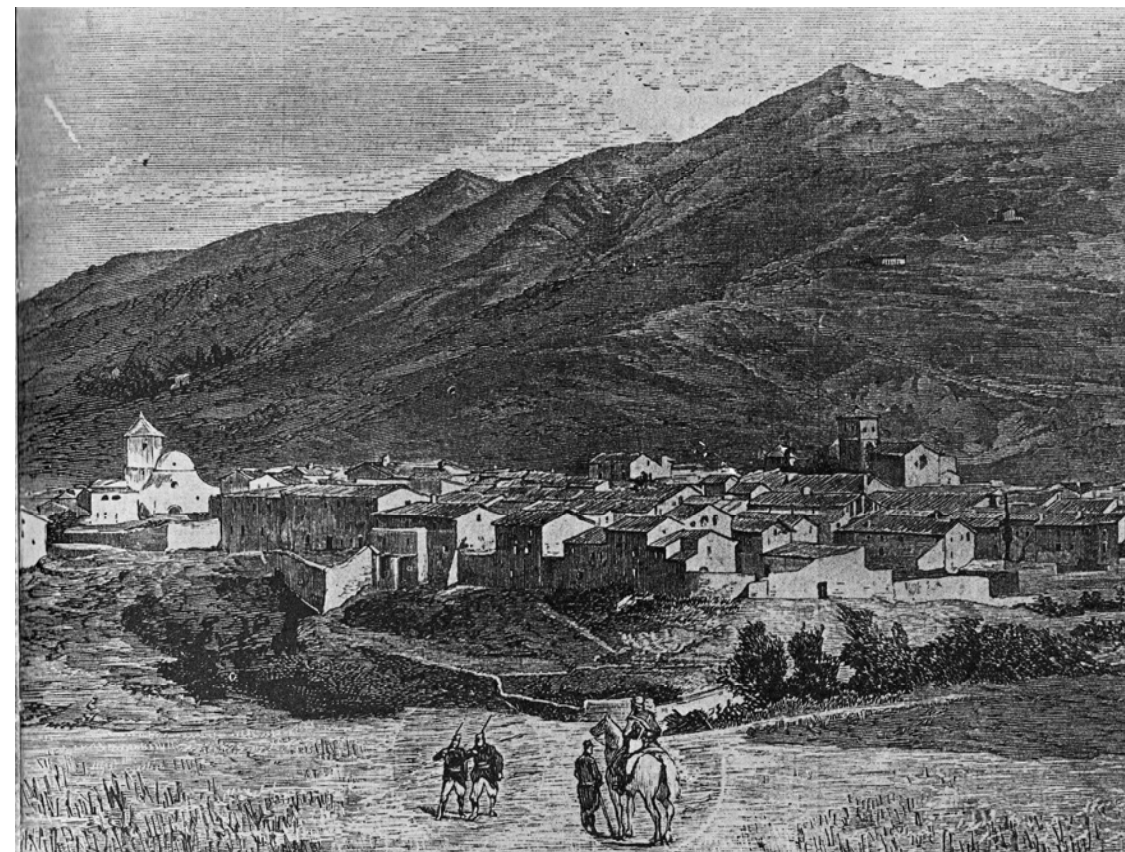
Els titulars de l'església de Sant Pol eren els sants Joan i Pau, als quals els era dedicat l'absis principal, mentre que les absidioles anaven dirigides a Santa Margarida i a Sant Gabriel. La parròquia formava part de la jurisdicció del monestir de Sant Joan, fet que comportava algunes friccions amb els bisbes, sobretot amb el de Vic, per l'aprovisionament de personal i pels drets a percebre. L'església era regida per clergues dependents del monestir, que tenien a la seva cura els habitants de la vila i de la vall, amb independència del bisbe de la diòcesi. En l'època de Dalmau de Minyana hi hagué conflictes amb el bisbe de Vic, Bernat de Mura, que volia reclamar els drets que li pertocaven per la jurisdicció espiritual. El plet va finalitzar-se amb la concòrdia del 12 de maig de 1262, aprovada pel Papa Climent IV al 1264, per la qual es deixaven regulats els drets del bisbe de Vic i de l'abat de Sant Joan (on s'establia que la parròquia de Sant Pol estaria sota l'obediència de l'església matriu de Vic, d'on hauria de rebre els sants olis). Des d'aleshores l'església de Sant Pol passà a ser regida per un rector, un domer i un monjo beneficiat.

Després d'una època de relativa estabilitat i prosperitat, durant el segle XV es va iniciar un període de decadència com a conseqüència de diversos problemes externs. El 15 de maig del 1427 hi hagué un terratrèmol molt important a tota la zona que esfondrà gran quantitat d'edificacions, terratrèmol que es repetí el 2 de febrer de 1428 i que va enrunar l'església de Sant Pol per la caiguda del campanar sobre els absis i gran part de la nau; així com també el campanar del monestir i bona part de la vila. Segons la documentació l'església va quedar inservible i l'abat i els parroquians van acordar (amb autorització del bisbe de Vic) construir una barraca de fusta que feia les funcions del culte mentre s'enretirava la runa i es començava la reparació de l'església.

Durant l'abadiat de Miquel Isalguer²² (1457-1484) es feu front a totes les reparacions de la vila i les esglésies, i per la major protecció de Sant Pol feu construir un primer mur tancant la zona del cementiri. L'abat intervingué activament en les qüestions polítiques del moment i en les guerres que van comportar el primer alçament

contra el rei Joan II i després contra els exèrcits francesos. A causa d'aquests fets la vila rebé diversos assetjaments per part de les tropes franceses, iniciats al 1468 i culminats al 1484 quan la vila va ser saquejada terriblement. Bona part dels documents de l'arxiu de Sant Pol van ser traslladats a Perpinyà, després a la Biblioteca de Sant Dionís de París que, segons notícies, van desaparèixer amb la destrucció de dit monestir al 1793²³.

L'església tornà a partir desperfectes durant la guerra contra França i sobretot en l'assetjament del duc de Noalles al 1690, que arrasà les muralles i espolià l'arxiu del monestir i els llibres parroquials de Sant Pol, juntament amb les campanes. Aquests desperfectes van motivar a realitzar a l'església serioses reparacions que, també per l'augment del culte, es va decidir emprendre una reconstrucció a fons de tota l'església: ampliant-la a tres naus, reformant les absidioles i canviant completament la fisonomia de l'exterior, amb una façana d'estil barroc i uns revestiments de guix a tots els seus paraments.

La vila de Sant Joan amb Sant Pol a l'esquerra, gravat del 1874, autor desconegut

¹⁹ PARASSOLS I PI, PAU. *San Juan de las Abadesas...*; p. 143-44

²⁰ VIGUÉ, J. "El Ripollès" ...; p. 367

²¹ MASDEU, J. *Sant Joan de les...*; p. 82

²² "Abans de ser nomenat abat era rector de Sant Pol i canonge del monestir", a: MASDEU, J. *Sant Joan*; p. 44

²³ PUIG i CADAFALCH, J; DE FALGUERA, A.; GODAY, J. *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1983 (2ª ed.). 3 v.; p. 113-114

Sant Pol continuà com a parroquial fins a mitjans del segle XIX quan s'aboliren les col·legiades i la titularitat de parròquia passà definitivament a l'església del monestir al 1879, quedant aquesta simplement com a església, amb un rector almenys al capdavant. Durant els anys següents s'anà buidant dels retaules i imatges que contenia, tot i que en un inventari datat del 1909 es pot observar que encara mantenia una part de l'aixovar litúrgic (calzes, casulles, capes pluvials), tot i que no es cita cap imatge.

Durant la Guerra Civil (1936-39) es va utilitzar l'església com a polvorí i va patir greus desperfectes, tan a l'exterior com al seu l'interior. Tot i que molts autors afirmen que per la Guerra Civil va quedar molt destrossada i per això es va impulsar la seva reconstrucció/rehabilitació, sembla que, segons imatges de l'època, l'església no estava derruïda sinó que tenia desperfectes ocasionats per la guerra evidentment, però també pel mal ús i la falta de manteniment (plantes a les teulades, caiguda de part del revestiment exterior i les decoracions interiors), ja que s'utilitzava també com a magatzem i garatge i fins i tot com a hostatgeria.

Lateral de l'església de Sant Pol als anys 60. Es pot observar el seu estat d'abandonament.

Des del propi ajuntament es van donar signes clars de preocupació pel monument i es van impulsar diverses campanyes per reconstruir parts malmeses de l'edifici. Així és que als anys 50 es van realitzar obres per reconstruir l'absis principal, dins de la planificació urbanística de la plaça d'Anselm Clavé, l'únic que es conservava sense les modificacions barroques.

Al 1963 es va declarar Monument d'Interès Nacional (actual BCIN), rebent d'aquesta manera la protecció màxima, per part de l'Estat, que es pot oferir a un monument. L'any següent es van iniciar les obres de remodelació de l'església per part de la Direcció General de Bellas Artes sota la direcció de l'arquitecte en cap d'aquesta regió, Alejandro Ferrant Vázquez. Les obres que es van dur a terme en diverses fases (1964-65 i 1967) es van centrar en la *recuperació* de les restes romàniques, tot destruint les reformes barroques, això és la façana i les naus laterals. Una remodelació de la dècada següent es va encarregar de refer la zona de les absidioles mitjançant l'enderroc de la casa adossada, unint d'aquesta manera el monument a la plaça que l'envolta.

ANÀLISI CONSTRUCTIVA I ARTÍSTICA

La primera construcció.....	24
Materials i tècniques constructives	24
Altres referents	26
La portalada. Tècnica escultòrica i pictòrica.....	29
Primeres remodelacions. Terratrèmols i guerres	34
La remodelació barroca.....	35
Segle XX. Època de restauracions.....	38
Intervencions a la façana.....	41
Segle XXI. Noves perspectives.....	44

LA PRIMERA CONSTRUCCIÓ

Materials i tècniques constructives

Durant l'etapa de les abadeses (s. X) degué existir una construcció amb funcions de parròquia, de la qual no es poden determinar amb seguretat les dimensions que tenia ni els seus materials constitutius. És difícil igualment comparar amb esglésies properes territorialment i de la mateixa època de construcció, ja que aquestes han estat també molt transformades al llarg dels anys. Seria interessant citar les esglésies de Sant Martí de Surroca i Sant Martí d'Ogassa, de les quals de la primera sí que es conserva la data de consagració (913). Les dues tenen una sola nau i un absis semicircular, cobert amb volta de canó i tancament de lloses de pedra. A causa de la relativa proximitat i el fet que han pertangut a la mateixa jurisdicció de Sant Pol, un es podria aproximar a buscar certes semblances constructives.

Constructivament (per les poques restes que en queden) l'església pertany a unes solucions arquitectòniques típiques del s. XI però que en moltes esglésies es va utilitzar fins ben entrat el s. XII. Històricament parlant, i en relació amb el monestir de Sant Joan, el s. XII va ser un segle amb canvis considerables, ja que es va consagrar l'actual monestir (1150) amb remodelacions importants respecte l'anterior edifici (del qual no en queden vestigis). L'any següent però, la nit del 11 al 12 de setembre de 1151, es va produir un important terratrèmol que va destruir o danyar la majoria d'edificis de la vila²⁴. És segurament a partir d'aquestes dates quan s'hagué de construir de nou l'església de Sant Pol, adoptant la fisonomia del s. XI però utilitzant decoracions plenament de finals del s. XII – inicis del s. XIII.

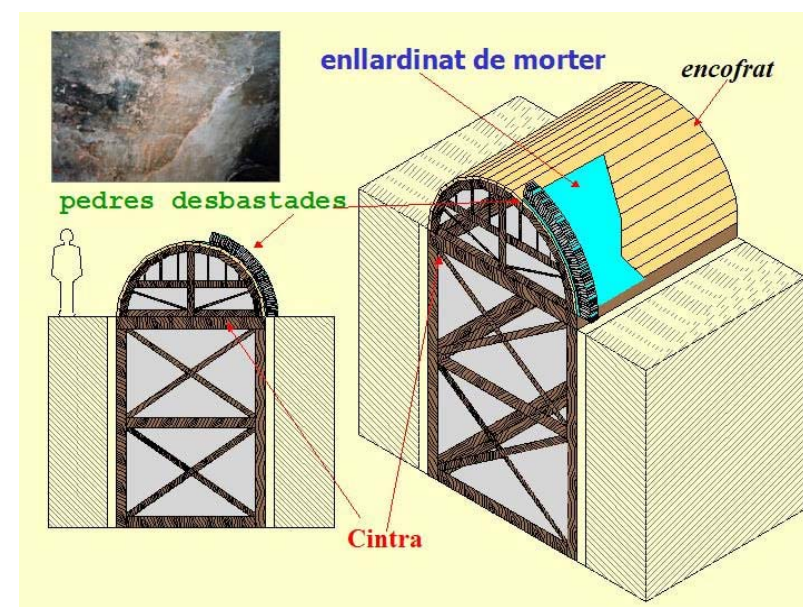
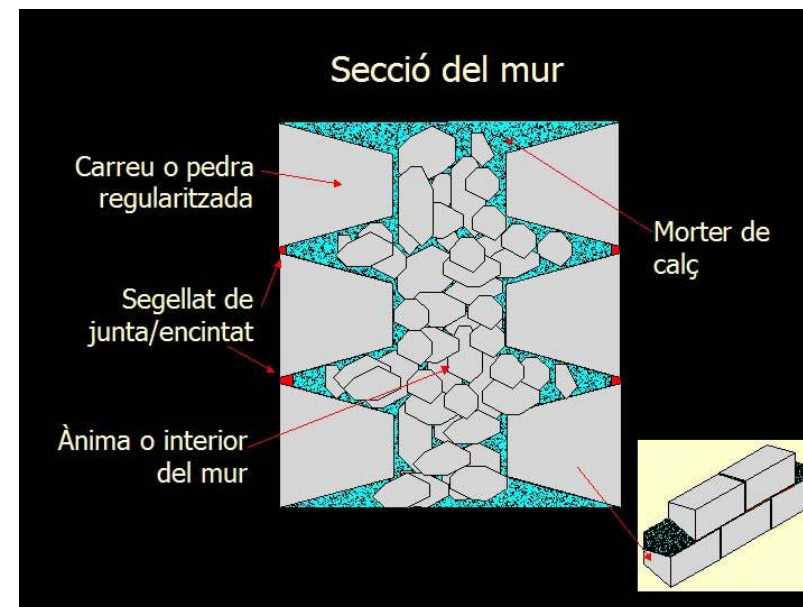
En el període romànic, entre els segles X i mitjans del XII, es desenvoluparà a l'Europa Occidental un ressorgiment de l'activitat constructiva. Una etapa molt influenciada, tant en els mitjans materials com en les tècniques, per l'Antiguitat tardana. Segons els llocs i les circumstàncies els paraments obtenen resultats

diferents; de vegades es fan servir còdols, de vegades pedres retocades que es col·loquen en filades regulars, cosa que no sempre s'aconsegueix. El que és cert és que en aquests primers moments del que s'ha anomenat època altmedieval (ss. X-XI) els paraments de carreus ben treballats i escairats són molt rars, normalment els carreus així es troben a les cantonades, que és el punt més dèbil de l'obra de reble²⁵.

Les fàbriques romàniques tenien una estructura de tres fulles, utilitzant el carreu pels recolzaments principals i els carreus en els murs de farciment, compactant l'interior de les dues fulles de carreat, de reble i morter de

calç. Més endavant, en el segle XII, els constructors van aportar algunes modificacions a l'anterior estructura de la fàbrica: començant a separar les filades amb juntes de morter de calç bastant gruixudes (de 1 a 2 cm), amb la finalitat que el morter sigués la unió entre la part interior i els paraments. Aquestes capes importants de morter, a més d'assentar i unir els paraments al mur, adquirien la resistència lentament, fet que permetia assimilar els assentaments sense produir ruptures a la fàbrica abans de la solidificació de les construccions.

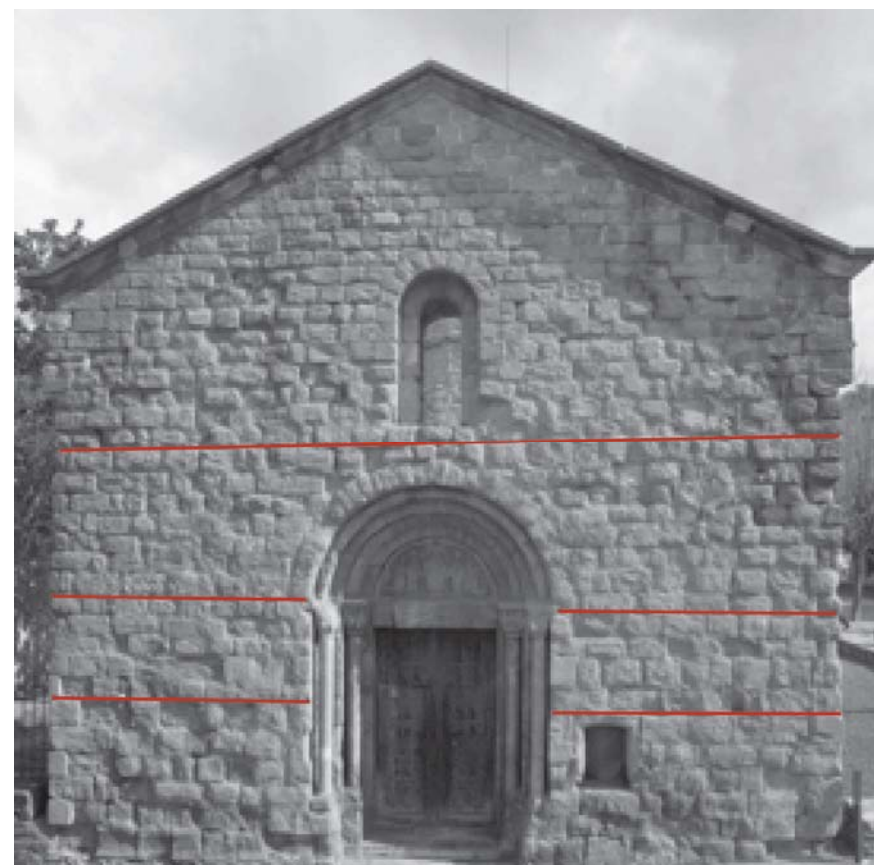
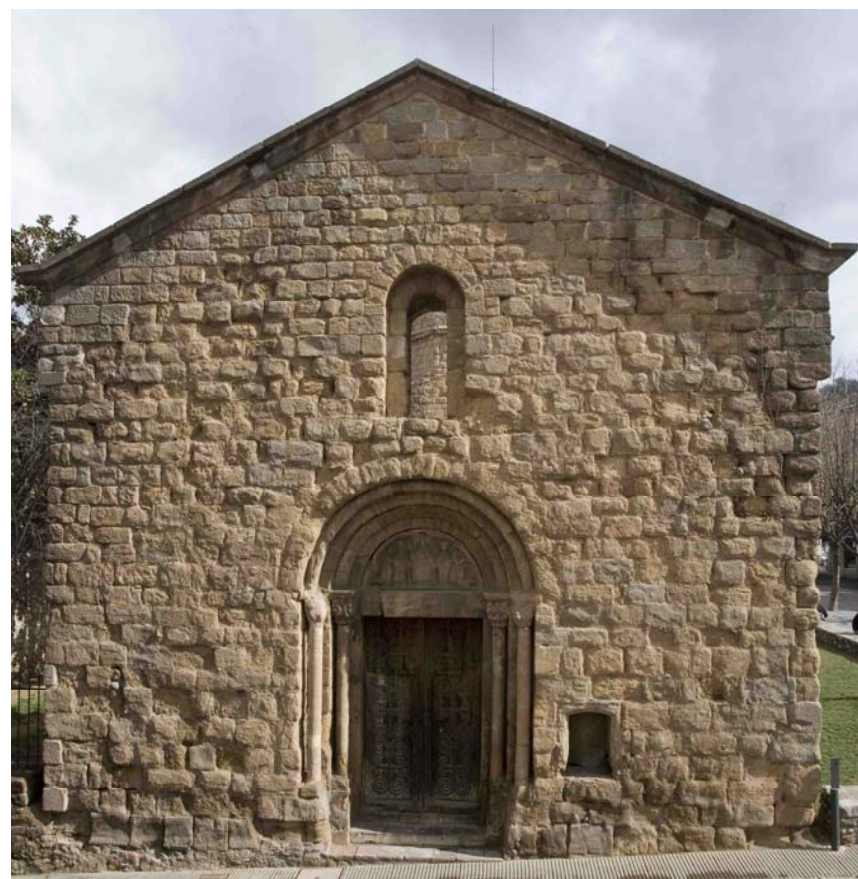
Les construccions s'aixecaven per filades que s'unien en blocs corresponents als trams de bastida. A la façana de Sant Pol es poden "llegir" amb certa versemblança els trams constructius, que corresponen a l'alçada d'un tram de bastida (que corresponia a l'alçada d'un home), ja que els murs s'aixecaven per seccions corresponents a l'alçada de la bastida de fusta que sostenia els obrers i servia per a col·locar les pedres i el reblert. A la façana també es poden observar alguns trams de bastida, els forats que quedaven a la fàbrica que els ocupaven les fustes per subjectar la bastida, en moltes ocasions tapats posteriorment.

Mètode constructiu d'un mur medieval i d'una volta, Veclus S.L.

²⁴ BARRAL i ALTET, X. ed. *Josep Puig i Cadafalch. Escrits d'arquitectura, art i política*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003; p. 279

²⁵ JUNYENT, E. *L'arquitectura religiosa a Catalunya abans del Romànic*. Barcelona: Curial, 1975. p. 215

SUP. Detall d'alguns dels carreus de la façana principal, on s'observa la diversitat de tons i de textures
ESQ. Imatge de la façana de Sant Pol amb un esquema de les filades que es poden observar a l'actualitat

En el cas de la façana de Sant Pol, la pedra utilitzada és un gres²⁶, pertanyent al grup de les roques sedimentàries. El gres dels carreus de Sant Pol està constituït majoritàriament per clastes de quars amb morfologia angular, algun cristall de feldspat, biotita i/o clorita i calcita (esparita i micrita). També s'ha determinat la presència d'alguns minerals opacs, petits i poc abundants, disseminats per la matriu, atribuïbles a òxids de ferro. En algunes ocasions la mida de gra és grollera i fins i tot arriba a microconglomerat, la pedra mostra nombroses fissures i la variació de la composició mineral és molt alta d'un element a un altre²⁷, fet que es constata en una visió atenta a la façana de l'església on s'observen carreus de molt diferent color i textura, tot i ser de la mateixa tipologia i provenir segurament de la mateixa pedrera.

²⁶ Els gresos són roques detrítiques consolidades, constituïdes per grans de tamany entre 0,07 i 2 mm, corresponents principalment als quars, els carbonats o el material argilós. La resistència mecànica dels gresos i la seva alterabilitat dependrà de la naturalesa, tamany i forma dels grans i el tipus de ciment.

²⁷ GIRÁLDEZ, P.; BOULARAND, S.; VENDRELL, M. *Església de Sant Pol, St Joan de les Abadesses. Materials de construcció, estat de conservació, estudi de les pintures del timpà i suggeriments de conservació*. Barcelona: Patrimoni-UB, Universitat de Barcelona, Maig 2009.

Els morters²⁸ són materials de sosteniment o unió per la construcció de diferents tipus de fàbriques, de revestiment i de decoració de fàbriques i altres elements, d'impermeabilització de certs tipus de construccions, de pavimentació, etc. Es pot afirmar que els materials i les tècniques utilitzats per l'elaboració i execució dels morters en l'antiguitat, són la base dels utilitzats avui en dia, amb una millora en la qualitat dels materials i una lògica evolució tecnològica. Podem suposar però que en els primers morters, les dues funcions bàsiques dels materials que els composaven (conglomerant i àrid) no estaven ben delimitades, podent desenvolupar-se una gran varietat de matèries, més o menys òptimes. En quant a les funcions constructives bàsiques que han desenvolupat els morters en l'antiguitat, es pot dir que no han variat substancialment respecte a les que es

²⁸ Segons la norma UNE 83-800-94, un morter es defineix com la mescla d'aglomerant inorgànic (calç, ciment, guix, argiles...), àrid i aigua, a vegades contenint certes substàncies orgàniques i/o inorgàniques, que milloren les seves propietats. Tots aquests components han d'estar en tals proporcions que permetin que la mescla sigui treballable quan està fresca i amb propietats fisicoquímiques acceptables (resistència, deformabilitat, adherència, porositat, permeabilitat a l'aigua), a més de tenir certa durabilitat quan endureix. CAZALLA VÁZQUEZ, O.; DE LA TORRE LÓPEZ, M.J. "Morteros de restauración y morteros antiguos. Técnicas de estudio". A: JUNTA DE ANDALUCÍA. CONSEJERÍA DE CULTURA. *Metodología de diagnóstico y evaluación de tratamientos para la conservación de los edificios históricos. Cuadernos técnicos*. Granada: Instituto Andaluz de Patrimonio Histórico, 2003. p. 36

presenten actualment. Les juntes de morter originals de l'església de Sant Pol eren fines (entre 5 i 10 mm), si bé la degradació de les pedres ha obert les juntes i algunes semblen haver estat reparades. Els morters originals, i també de reparacions antigues, són de calç aèria i en general contenen àrid heteromètric en gran quantitat, format per grans de quars, feldspats i roques metamòrfiques, d'angulosos a subarrodonits, probablement procedents de les sorres del riu immediat.

Amb una primera anàlisi dels elements constructius que s'han definit com originals es poden formular les primeres hipòtesis de com es va construir l'església que podem denominar original. Així doncs, els murs de Sant Pol haurien estat alçats seguint els mètodes constructius propis de l'edat mitjana²⁹, amb uns carreus

Paret lateral de l'església de Sant Pol, fruit de la restauració dels anys 60, on es pot observar el possible reblert de l'interior dels murs.

tallats en forma de cunya i col·locats a doble filada, per l'exterior i l'interior, amb un reblert de morter al centre. Aquest reblert podria realitzar-se amb una barreja heterogènia de morter i restes de la mateixa pedra de la fàbrica o bé mitjançant filades de pedres relativament ben col·locades, tot i que sense el desbastat i acabat dels carreus exteriors. Els carreus de construcció són de roca sedimentària, gres, molt comú a la zona i un morter de junta realitzat amb morter de calç tradicional, utilitzant igualment les roques de l'entorn. Un cop aquests murs de les naus estaven aixecats fins l'alçada adient es construïa la volta que carregava sobre aquests. Generalment la fórmula per bastir la volta era mitjançant una cintra de fusta, que feia d'encofrat, on s'aplicava el morter i després els diferents blocs de pedra, completant d'aquesta manera el tancament de la nau. Un cop extreta la cintra quedava a vista el morter, un revestiment que tapava les pedres, l'acabat interior dels paraments medievals. A causa de les poques restes de la nau original es fa difícil precisar, a falta

d'altres investigacions més exhaustives, si la volta estava formada o no per arcs torals. Alguns historiadors (Puig i Cadafalch, Parassols) han afirmat que segurament l'església no estaria construïda per mitjà d'arcs torals.

Altres referents

De la comparació amb altres esglésies construïdes a la mateixa època, o que són considerades semblants estilística i constructivament parlant, a les quals es conserven parts originals es poden extreure també algunes dades que ajudin a formar una idea del que podria haver estat l'església de Sant Pol.

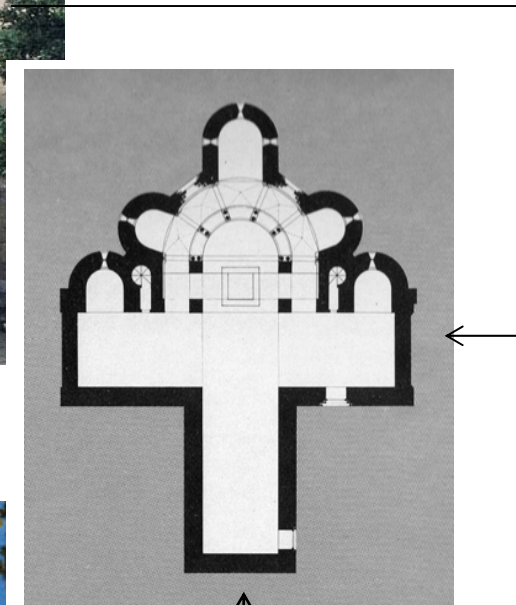
L'edifici de Santa Maria de Cervelló (Baix Llobregat, Barcelona) seria un dels exemples de construccions del segle XI, amb una sola nau i volta de canó, amb decoracions exteriors seguint la tipologia de bandes llombardes (arcuacions cegues entre lesenes), aquesta vegada al llarg de les naus laterals i la façana oest. El tipus d'aparell, simples i escairats, són típics de l'arquitectura del s. XI. De molt semblant tipologia i datació seria l'església (de l'antic monestir) de Sant Ponç de Corbera, amb una tipologia diferent d'absis però amb uns acabats exteriors molt semblants: amb bandes llombardes a les naus exteriors i a la façana oest (seguint la forma triangular de la teulada). La façana oest, per on s'accedeix a l'església, presenta més decoració que l'anterior, amb tres nivells: la porta d'arc de mig punt adovellat, dues finestres de mig punt al segon nivell i una finestra geminada amb un capitell decorat, propi del s. XI, al tercer nivell.

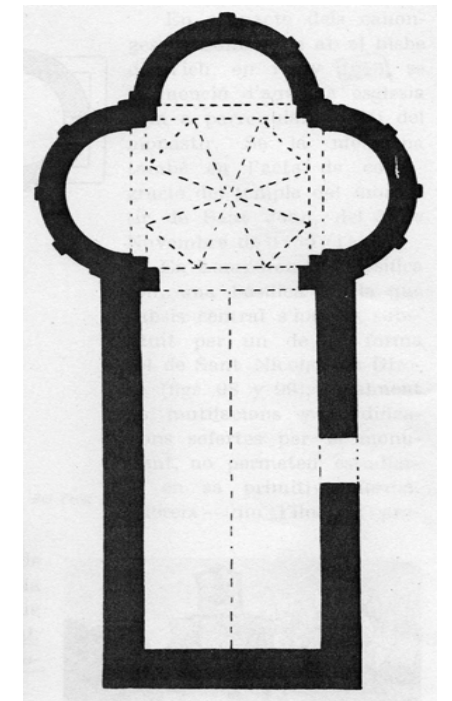
Façana de Santa Maria de Cervelló i de Sant Ponç de Corbera

²⁹ "Els acabats de l'arquitectura medieval", Reinald González i Francesc Caballé, Veclus S.L., presentat al seminari *El romànic de muntanya: materials, tècniques i colors*, Barcelona, 29-30 de novembre de 2007

També cal destacar, per la seva proximitat i segura influència, els acabats del propi monestir de Sant Joan de les Abadesses que, tot i que restaurat a principis del segle XX per Puig i Cadafalch, conserva a la façana oest i la que correspon al transsepte sud, detalls decoratius semblants a les esglésies anteriorment citades. En aquestes façanes es conserva a la part alta les arcuacions cegues que finalitzen amb lesenes als extrems de la façana (del mateix estil que la façana de Santa Maria de Cervelló). Al llarg de la nau però sense la presència de les arcuacions cegues sinó un fris recolzat per petites mènsules sota el ràfec.

L'església de l'antiga canònica de Sant Pere de Ponts (La Noguera, Lleida) té unes característiques semblants a la de Sant Pol (salvant les dimensions molt més àmplies de Sant Pere). L'església consta d'una sola nau coberta amb volta de canó i reforçada amb tres arcs torals de mig punt. A la capçalera hi ha tres absis en forma de trèvol i una cúpula suportada per trompes i acabada per un cimbori octogonal. Les decoracions de les façanes absidals consisteixen en bandes llombardes, de dues arcuacions entre lesenes, acompanyats de finestres cegues. Les façanes nord i sud (corresponents a la llargada de la nau) tenen una decoració d'arcuacions cegues sota el ràfec amb petites obertures de doble esqueixada. A la façana oest hi ha una finestra geminada amb columna i capitell decorat i una porta, descentrada, d'arc de mig punt. L'accés es fa per la façana nord, a través d'una porta de mig punt al costat d'un arcosoli gòtic

SUP. Absis i campanar de Sant Pere de Ponts (façana sud); Planta de Sant Pere de Ponts, segons Puig i Cadafalch

ESQ. Planta de l'església del monestir de Sant Joan de les Abadesses: Façana oest de l'església del monestir de Sant Joan de les Abadesses (dalt); i façana sud del transsepte de l'església del monestir de Sant Joan de les Abadesses (baix)

Per altra banda, l'arquitecte Vicente Lampérez qualifica Sant Pol com una església basilical i la situa més propera a l'església parroquial de Sant Nicolau de Girona³⁰, amb decoracions llombardes als seus absis. Al cimbori hi ha igualment les arcuacions cegues, que presenten uns petits relleus a la base dels arcs, que han estat tallats en un sol bloc de pedra; solució que es va adoptar a les decoracions de l'absis sud de Sant Pol.

El campanar de Sant Nicolau de Girona

Així doncs, fent una comparació amb esglésies de datació similar, es podria pressuposar que l'església de Sant Pol tindria una estructura arquitectònica d'una sola nau amb volta de canó i absis trelovulat (coberts amb volta de quart d'esfera o de racó de forn) que envoltaria una cúpula central sobre trompes. La forma exterior d'aquesta cúpula és difícil de precisar a causa de les diferents (i molt modificades) solucions, però es podria assemblar al cimbori de Sant Nicolau, amb una coberta piramidal.

Les decoracions exteriors són elements més difícils de definir, a causa de les poques restes originals que hi ha al monument. En les restes de la nau sud actual es pot observar un fris amb mènsules sota un guardapols, que donaria constància d'una possible decoració al llarg de tota la nau, tot i que aquesta reconstrucció que es feu als anys 60 no és totalment fidel a un original que es desconeix, i es relaciona directament amb les solucions de la nau de l'església

³⁰ En unes excavacions a l'interior van posar al descobert l'existència d'un quart absis oposat a l'absis central, que va ser enderrocat quan es construï la nau. PLADEVALL, A.; TRESSERRA, L. "El Gironès, la Garrotxa i el pla de l'Estany". A: *Catalunya romànica: Guies comarcals*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1999. VI v.; p. 59

del monestir de Sant Joan, igualment fruit d'una restauració de principis de segle a mans de Josep Puig i Cadfalch.

Si es compara amb algunes edificacions de l'època, les decoracions dels absis es podrien resoldre amb les arcuacions cegues sota el ràfec, com apareixen només a l'absis sud de Sant Pol; però normalment aquestes decoracions es repeteixen per igual a la resta d'absis i fins i tot al llarg de les naus, com seria a l'església de Ponts. És habitual que apareguin també les bandes llombardes, tant als absis com a les naus laterals i a la façana, però en el cas de Sant Pol no hi ha vestigis de bandes llombardes ni d'arcuacions a les naus, que d'altra banda no es poden considerar medievals.

És possible, doncs, que tots els absis de Sant Pol estiguessin decorats amb arcuacions cegues sota el ràfec, sense la presència de lesenes entre aquests. Aquesta decoració es podria continuar, o no, al llarg de les naus nord i sud i fins i tot rematant la part alta de la façana oest. Sense tenir-ne una constància certa, l'historiador Parassols i Pi relata que quan es va ampliar la nau única al s. XVIII, es va enrunar un porxo d'entrada que hi havia a la paret sud. Cert és que existeixen esglésies de la mateixa època amb porxos d'accés, com seria el cas de l'església d'Erill la Vall o la de Barruera (les dues a la Vall de Boí) o fins i tot la més pròxima de Sant

Jaume de Queralbs, reconstruïda al s. XII, però en el cas de Sant Pol no hi ha cap constància constructiva ni documental.

Els murs interiors no presentarien cap tipus de decoració, ni a les naus ni als absis, exceptuant les finestres de doble esqueixada situades al centre de cada absis, i probablement aquesta obertura es repetiria al llarg de tota la nau. Tot i que a Sant Pol apareix una segona finestra a l'absis principal i una de simple a la nau sud, és difícil acceptar-les com a originals, ja que són fruit de les restauracions realitzades al segle XX.

La façana actual es deu a una restauració realitzada a mitjans dels anys 60, en la qual es van eliminar els afegits barrocs, i respon a una forma triangular semblant a la resta d'edificacions mencionades (i al propi monestir de Sant Joan, més proper i segurament referent de pes). Tot i així, exceptuant la portalada, la façana podria haver contingut elements arquitectònics que defineixen el programa decoratiu dels segles XI-XII. La forma com es remata aquesta façana, amb lloses de pedra col·locades a un nivell més alt que la teulada en si, podria respondre també a una

forma constructiva pròpia del s. XII, ja que també es repeteix en altres esglésies com la de Santa Maria del Puig o la de Sant Pere de Ponts.

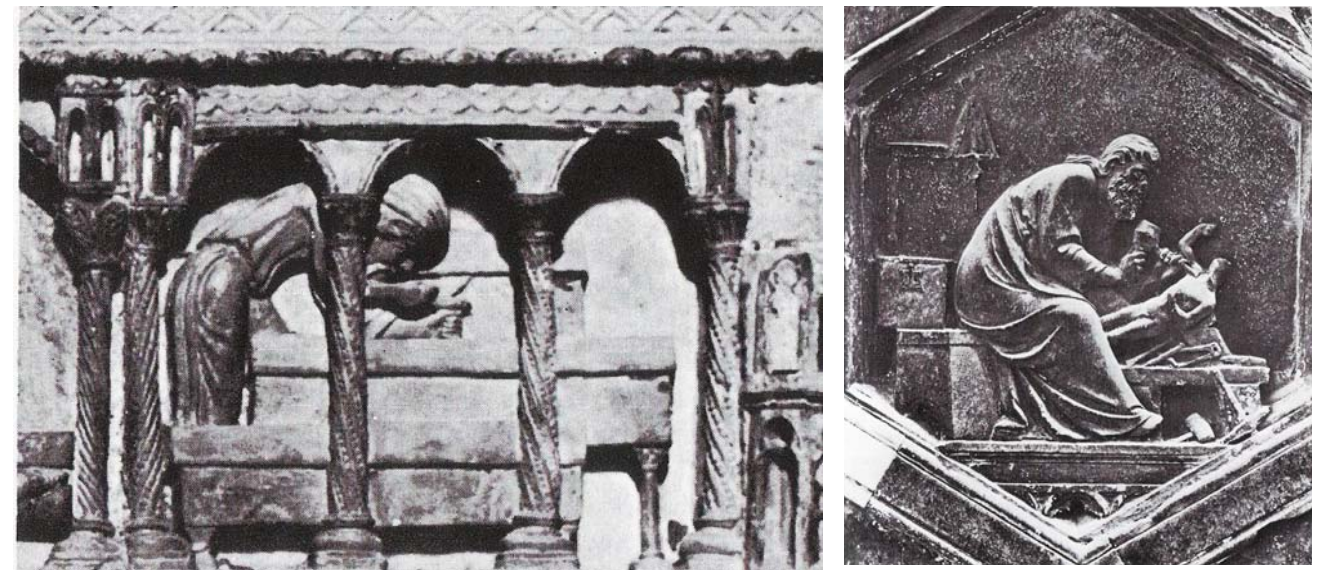
La portalada

La portalada, el conjunt esculpit format per les arquivoltes, el timpà i els capitells i columnes, són un dels únics elements que es poden considerar originals ja que sembla ser que no han patit modificacions importants durant tots aquests segles. Aquest fet s'ha pogut comprovar a través de la documentació escrita, de la fotogràfica i de l'analítica ja que s'han trobat pigments a la decoració esculpida del timpà i part de les arquivoltes que es datarien d'època medieval, així com altres decoracions posteriors, sobretot barroques. Mitjançant estudis realitzats per diversos autors i amb la comparació amb altres conjunts esculpits juntament amb les analítiques realitzades, s'ha pogut realitzar una aproximació de la cronologia i la tipologia escultòrica, que en el fons es relacionarà amb la cronologia constructiva de l'església.

Els estudis realitzats per Marisa Melero³¹ han datat el timpà de finals del segle XII principis del XIII (fet que coincidiria amb les cronologies establertes per la construcció de l'església medieval). Segons l'estudi de Joaquín Yarza durant l'etapa tardoromana no es van deixar de realitzar escultures però sempre amb materials no petris com el bronze o la fusta i no es troben molts exemples de l'aplicació en relleus en l'arquitectura³². No serà fins l'època altmedieval que no es recupera l'escultura monumental, situant-se a mitjans del segle XII amb una gran intensitat. Ja en la Baixa Edat Mitjana predominarà l'utilització de roques sedimentàries gràcies a les grans construccions catedralícies i durant el segle XIII es produirà una revolució en el camp de la siderúrgia que permetrà un gran avançament en la talla i les seves eines, podent produir ràpidament amb pedres toves i també amb les dures, especialment. A partir d'aquest moment i gràcies als contactes comercials i les batalles amb l'Imperi d'Orient, afavorides per les grans croades, faran recuperar la majoria d'eines per pedra tova que s'havien mantingut a l'Imperi d'Orient. Així s'abandonarà l'escoda a favor del tallantó o picola de tallar que es convertirà en l'instrument més comú en el llavorar de la pedra.

En quan a la tècnica utilitzada durant aquesta època, és un tema que encara està a debat. Mentre alguns autors com M.T. Baudry³³ consideren que es guiaven per dissenys que realitzaven en pergamí i traslladaven al

bloc amb ajuda d'un compàs, o bé amb panells o siluetes; altres com Wittkower³⁴ opinen que era massa costós realitzar dissenys amb pergamí i el paper era molt escàs. Se sap però que els arquitectes utilitzaven dibuixos en el seu treball i l'escultura en aquesta època estava unida a l'arquitectura. En aquest aspecte, H. Focillon parla de com es tracta de: *"una escultura extraordinàriament subordinada a la arquitectura, a sus funciones constructivas y a sus leyes, una escultura que se hace piedra, que se hace muro decorado combinado con el muro desnudo."*³⁵ Si s'observen les representacions d'aquesta època es pot veure com es col·locava el bloc de pedra en posició inclinada o horitzontal sobre uns suports, treballant d'aquesta manera tres punts de vista utilitzant el cisell en angle recte.

ESQ. Detall de la tomba de Sant Vicenç (Àvila, s. XII); DRETA. *Allegoria de l'escultura* per Andrea Pisano (s. XV, Museo de l'Opera del Duomo)

Fins al segle XIII els conjunts escultòrics de les catedrals es realitzaven un cop situat el bloc de pedra al seu emplaçament, on després es tallaven. Serà a partir de la realització de la catedral de Chartres quan s'inaugura una nova forma de treballar: es realitzava l'obra als peus de la fàbrica en lògies on treballaven els ajudants i els oficials dirigits pel mestre. Una vegada col·locada la peça es considerava acabada³⁶.

En el cas concret d'aquest timpà es pot apreciar com a la part posterior no s'ha acurat la talla quedant marques d'eines, mentre que en els costats tan sols s'ha desbastat. Molt probablement aquesta peça es realitzà marcant sobre la pedra l'esquema del dibuix que es volia representar. A partir d'aquí l'escultor

³¹ MELERO i MONEO, M. "El timpano de la Iglesia de San Pol de Sant Joan de les Abadesses y la *traditio legis*". *Anuario del Departamento de Historia y Teoría del Arte*, vol. V (1993), separata. p. 28

³² YARZA, J. "La façana i la monumentalització escultòrica". A: ESPAÑOL, F.; YARZA, J. *El Romànic Català*. Barcelona: Fundació Caixa Manresa: Angle Editorial, 2007. p. 251

³³ BAUDRY, M.-T. *La sculpture: méthode et vocabulaire*. Paris: Ministère de la Culture et la Communication, Imprimerie Nationale, 1978. p. 148

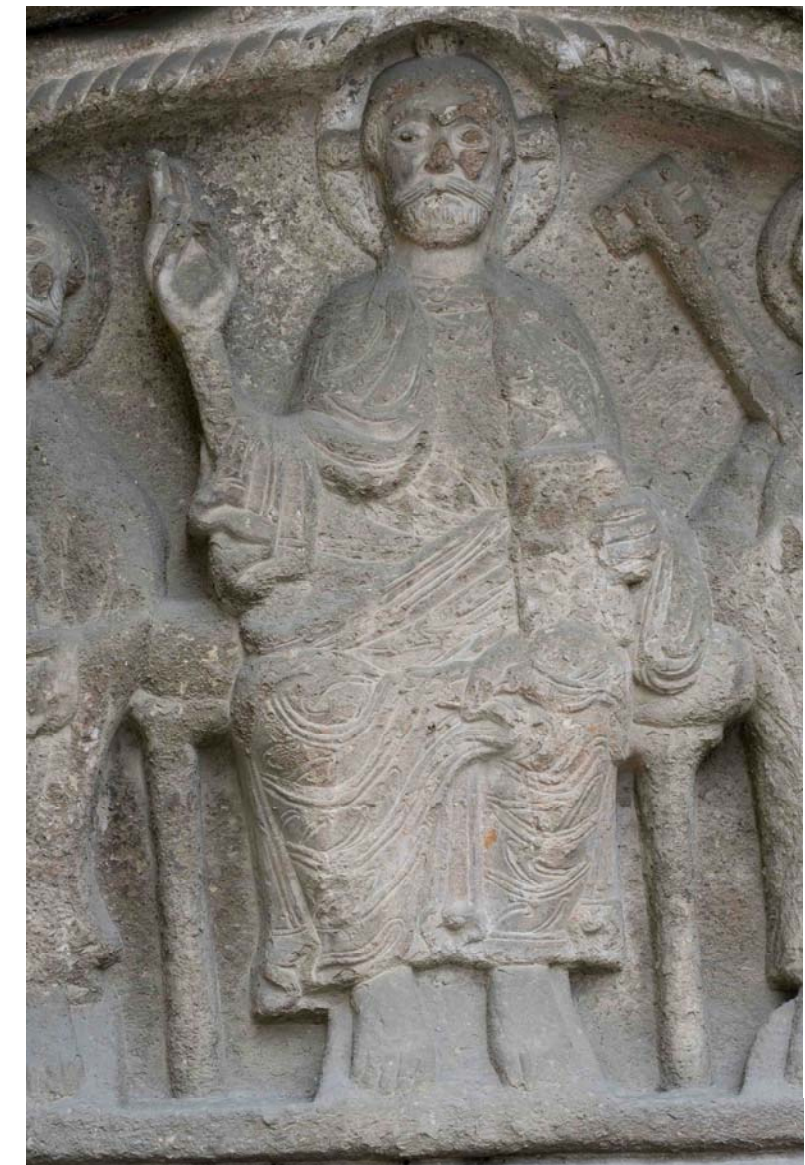
³⁴ WITTKOWER, R. *La escultura*, p. 44

³⁵ FOCILLON, H. *La escultura romànica. Investigaciones sobre la historia de las formas*. Madrid: Akal Ediciones, 2005. p. 16

³⁶ *Ibidem*, p. 61

acometia l'obra, quasi sempre en posició inclinada o horitzontal. Quan es trobava en un punt avançat es situava en la seva posició a la façana on s'acabaven els detalls tenint en compte la posició de l'espectador. S'ha pogut constatar com els capitells, que junt al timpà i una arquivolta són els únics elements esculturats, van ser decorats en tres dels seus costats. Per tant, és molt probable que quasi es finalitzà la seva talla al terra mentre que només es realitzarien detalls in situ en dues de les cares, ja que la tercera una vegada situada en la seva ubicació no era practicable.

Estilísticament, els personatges del timpà han estat comparats amb alguns de la Portalada de Ripoll (ca. 1150), en concret la figura de Crist amb la *Maiestas* de Ripoll, apuntant la possibilitat que tant els plecs com la seva disposició deriven de Ripoll. En ambdós casos trobem una disposició de les vores del mantell que cauen com plecs plans damunt dels muscles. A més existeix una major quantitat de plecs a la part inferior de les figures, realitzats amb ressalts i línees, paral·leles i corbes. Aquesta semblança a més es manté amb el tipus de rostre i amb el fet que el personatge estigui descalç. En comparació amb la *Maiestas* de Ripoll el Crist de Sant Pol és una més tosc, encara que no succeeix el mateix si ens fixem amb les figures secundàries de la portalada amb les quals mantindria un mateix nivell de qualitat. Finalitzant aquesta escena trobem dues figures d'àngels situats als extrems lliures del timpà, amb actitud forçada omplint tot l'espai del carcanyol. S'observen vestits amb una túnica llisa, les ales esteses i amb la mà estirada aclamant. Han estat considerats per tots els autors com unes figures molt més dinàmiques que la resta, contrastant amb l'hieratisme de les figures principals. Aquest timpà ha estat comparat per Miguel Oliva o Josep Gudiol³⁷ amb les grans escultures de l'arc triomfal de Porqueres, Sant Joan les Fonts, Sant Esteve d'en Bas o el Monestir de Sant Joan, amb les quals mantindria moltes semblances estilístiques. Així Vigué³⁸ considera que podria tractar-se d'un taller local influït per l'escultura de la zona però de menys qualitat, mentre que la *Maiestas* de Ripoll estaria realitzat per un taller de major superioritat artística amb una possible influència del Mestre de Cabestany.

Detall de la *Maiestas* de la Portalada de Ripoll i del Crist del timpà de Sant Pol

³⁷ OLIVA i PRAT, M. "La iglesia de San Pol en San Juan de las Abadesas y su obra de restauración". *Revista de Gerona*, nº 29, separata (1964). p. 9-10.

³⁸ VIGUÉ, J. *La Garrotxa*, p. 408

Per últim ha estat comparat amb escultures procedents del Monestir de Sant Joan de les Abadesses, en especial amb el timpà romànic descobert al 1974 per Eduard Junyent. A més s'ha trobat una gran semblança entre els plecs de les vestidures (el tipus de plegaments i la seva disposició) de Sant Pol amb els de l'àngel del timpà del Baptisme. Així trobem com es disposen de forma paral·lela i ondulant, a més de l'utilització d'uns diminuts traços en diagonal que surten dels plecs, ja comentats.

Iconografia

La iconografia d'aquest portal es centra en el timpà esculpit, mentre que les escenes que decoren els capitells tenen simplement una funció decorativa. El timpà representa el tema de la *Traditio legis* molt representat durant l'època paleocristiana i que continuà durant l'Edat Mitjana, encara que es modifica el simbolisme i l'esquema formal³⁹. Així trobem com en el primer cristianisme Crist apareixia damunt d'un muntanya o de la terra⁴⁰ com a nou senyor de l'Univers. A la dreta es situava Sant Pau aclamant, mentre que Sant Pere es situava a l'esquerre subjectant, juntament amb Crist, un rotlle desplegat i amb la creu de la victòria al seu muscle. Darrere d'aquestes figures solia aparèixer una palmera i un edifici com a símbol de Jerusalem i Betlem, a més de completar l'escena amb corders com a símbols dels cristians que beuen de la predicació. Aquesta composició derivava de la litúrgia imperial on l'emperador apareixia aclamat mentre entregava la llei a funcionaris o feia una donació⁴¹.

Els estudiosos han vist dues interpretacions diferents en aquest tema. Per un costat es creu que podria representar el primat de Sant Pere com cap de l'Església, i per un altre s'apunta a la missió apostòlica de l'Església mitjançant la teofania, testimoni de la resurrecció i el triomf de Crist. Segons l'estudiosa Melero⁴² aquest significat canvia completament durant l'Edat Mitjana.

D'ençà del s. XI fins el XIII aquest tema apareixerà Crist assentat al seu tron flanquejat per Sant Pau i Sant Pere que podem trobar indistintament a dreta o esquerra. A més els sants reben o han rebut un llibre o rotlle en el cas de Sant Pau i les claus a Sant Pere, augmentant així el protagonisme de Sant Pau que anteriorment es limitava a aclamar l'escena. Ara apareixerà com apòstol de l'Església rebent per tant el rotlle de la Nova Llei. Mentre Sant Pere es representa com a nou cap de l'Església i per tant rep les claus com símbol de poder.

A més a més s'han d'afegir fets històrics que afectaren l'església en època medieval, com fou la Lluita de les Investidures i la Reforma Gregoriana⁴³. Així Sant Pere no és ressaltat com apòstol sinó com a primer Papa i per tant governant de la terra. A aquesta importància del paper papal de Pere s'uneix l'importància de Pau com a gran evangelitzador i per tant gran contribuïdor a la creació de l'Església. Ambdós foren considerats pilars de l'església i per tant destaquen la primacia papal i eclesiàstica. En definitiva amb aquest tema es volia reafirmar el poder de l'església i per tant combatre un problema polític que es va viure durant l'Edat Mitjana. Cal dir que el tema només apareix en dues esglésies de Catalunya: a Sant Joan de les Abadesses i a l'església de Sant Pau del Camp a Barcelona. A diferència de l'anterior, en el timpà que ens ocupa els apòstols apareixen descalços, més típic del segle XII segons Lasteyrie, encara que Marisa Melero aporta l'existència d'un capitell interior de la Catedral de Lleida amb aquests personatges.

³⁹ MELERO, M. *El tímpano de la Iglesia de San Pol*, p. 20

⁴⁰ Podem trobar que d'aquests surtin quatre fluxos d'aigua que simbolitzen els rius del Paradís o els Evangelis com a font de vida.

⁴¹ MELERO, M. *El tímpano de la Iglesia de San Pol*, p. 21

⁴² *Ibidem*, p. 22

⁴³ Moviment de reforma de l'Església Catòlica, als segles XI i XII, enfront de la decadència moral i institucional (relaxació moral o dels costums, simonia, politització dels càrrecs eclesiàstics, etc), originada al segle X per la desaparició de l'ordre establert pels carolingis.

En el cas de Sant Pol ens trobem davant una representació poc ortodoxa ja que Crist no apareix donant les insígnies als sants, sinó que ja les ha donat en una actitud molt pròxima a la *Maiestas Domini*. A això s'ha d'afegir que ambdós sants apareixen amb un llibre, més l'aparició dels dos àngels aclamant l'escena. Aquesta desviació dels cànons regulats es deu probablement a la còpia de models anteriors que confongueren el tema amb diferents teofanies.

En quant a la simbologia d'aquest timpà respon al Primat de Sant Pere. S'ha de tenir en compte que també a Catalunya va haver-hi intromissions dels laics en les propietats i càrrecs de l'Església. En el cas de Sant Joan de les Abadesses el Comte de Besalú va entregar el monestir als cluniacencs de Sant Victor de Marsella al 1083, expulsant a la vegada als canonges que substituïren a les monges al 1017. Aquesta situació durarà fins el s. XII i per tant serviria de ratificació del poder papal i de l'església.

Tècnica pictòrica

Les tècniques analítiques actuals permeten determinar amb certa precisió la tipologia de pigment que es troba en les mostres i a partir d'aquí determinar possiblement el seu origen, tècnica i cronologia. En aquest cas i per complementar l'estudi tècnic d'aquesta església es van recollir unes mostres del timpà per analitzar les restes de policromia i comprovar si veritablement es tractava d'una capa pictòrica original. El cas afirmatiu d'aquestes mostres ha corroborat amb la resta d'estudis les cronologies de la primera construcció de l'església i les seves decoracions.

Totes les mostres presenten una capa superficial de dipòsit de pols i brutícia. Aquesta primera capa superficial presenta en tots els casos un perfil amb irregularitats importants. Té un gruix destacable i està composta per partícules de diferents mides amb una morfologia igualment irregular, entre angular i arrodonada. Generalment són partícules de color blanc o gris, tot i que s'aprecien

partícules soltes de color vermellós i sobretot de color groc. Hi ha zones on s'observen partícules de granulometria molt fina que estan ben compactades i amb un aspecte més homogeni. Per la mida, molt fina (de l'ordre de la micra), en relació amb el perfil irregular d'aquesta capa, aquestes partícules fan pensar en dipòsits de sediments acumulats en el decurs del temps. També es troben grans o corpuscles més gruixuts, amb formes angulars i morfologies laminades o fibroses que formen àrees poc compactades, que juntament amb grans d'òxids de ferro, evidència una composició formada per quars amb calcita i una argila que conté feldspats i òxids de ferro, així com traces d'un sulfat de calci (el guix)⁴⁴.

Sota d'aquesta capa s'han detectat almenys una capa d'emblanquinat composta de calcita amb guix i una argila que conté feldspats i òxids de ferro, a voltes amb traces de blanc de plom. En alguns casos s'han arribat a trobar dues capes d'emblanquinat d'èpoques diferents. Sota d'aquestes capes d'emblanquinat s'han trobat diferents pigments que conformarien la policromia original: negre vegetal, negre carbó, blanc de plom, vermelló i mini de plom. En molts casos aquests pigments apareixen barrejats amb calcita, guix i/o blanc de plom, però sempre aplicats en una sola capa (a excepció d'algunes mostres que responen segurament a repintats). Aquest fet s'explica perquè els pintors no eren donats als matisos, ni als mig-colors ni tampoc a la barreja de pigments (s'ha de tenir en compte l'origen dels pigments i el fet que no s'han de barrejar pigments de diferents

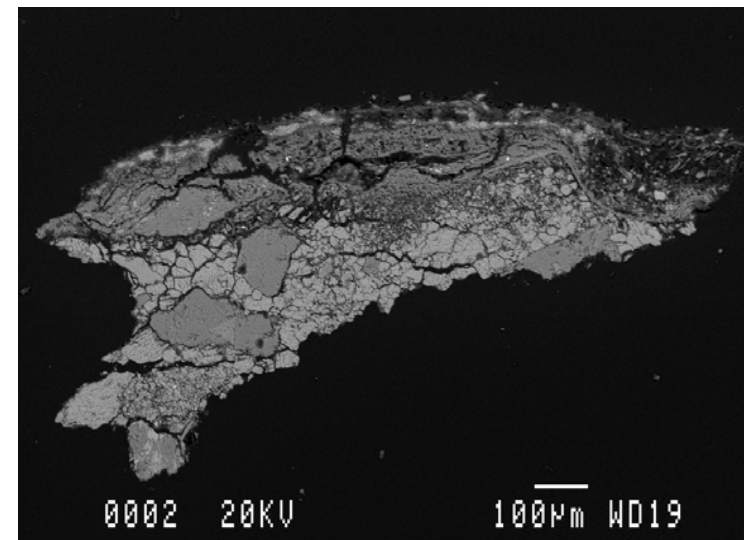
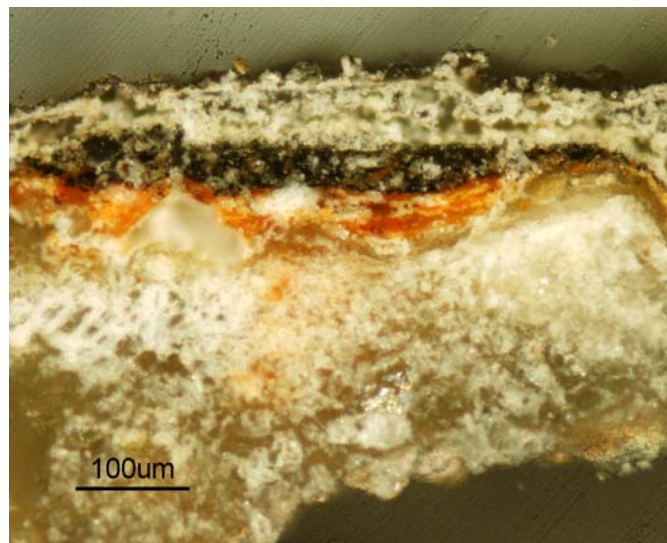
orígens com animal i vegetal per exemple, a més de trencar aquesta importància de la puresa dels colors ja comentada). És per això que els pintors medievals buscaven la monocromia, evitant la taca o la ratlla per no compartimentar un mateix pla. L'aplicació d'aquest color seguirà un ordre preestablert que s'inicia pel fons per finalitzar en el primer pla, capa per capa. No obstant a partir del segle XIII els diferents estudis de la policromia sobre pedra en portades mostra com es començaran a barrejar els pigments, sobre tot amb blanc, a diferència del segle anterior on s'aplicaven pràcticament purs.

Restes de policromia taronja-vermell a gran part de la superfície del timpà. En aquest cas s'observen les capes superiors, segurament d'un emblanquinat barroca

⁴⁴ Assaig analític realitzat mitjançant microscòpia electrònica de rastreig (SEM).

Si que s'observa però la superposició de colors en la tècnica emprada en una mostra extreta del vestit de Crist, corresponent al color vermell: la capa més inferior presenta roig ocre amb blanc de plom o mini (més probable la segona opció) sobre la que s'aplica una capa de vermell. Aquesta tècnica va ésser bastant comú durant l'Edat Mitjana degut a l'alt cost que tenia el pigment vermelló (un dels més cars). A més la situació d'aquest pigment en la figura més important del timpà corrobora la concepció del color medieval. La carnació en canvi es realitza amb guix, vermelló i una poca quantitat de blanc de plom. Aquesta barreja va ésser una de les poques que es realitza ja en el segle XII, moment en que es situa el sorgiment de la policromia en les portades medievals⁴⁵.

Fotografies de les estratigrafies de les mostres de pintura. La superior, que correspon al vermell del vestit de Crist, és una mostra observada amb microscopi òptic del color vermell aplicat amb dos tipus de pigment; l'inferior, que correspon a la mostra extreta de l'ala de l'àngel, s'observa la superposició de pigments de dos colors diferents (negre i vermell), en una observació amb microscopi òptic (dreta) i la mateixa mostra amb microscopi electrònic de rastreig (SEM)

⁴⁵ ROSSI-MANARESI, Raffaella. "Considerazioni tecniche sulla scultura monumentale policromata, romanica e gotica". *Bolletino d'Arte*, supplemento al num. 41 (1987). p. 177-179; ROSSI-MANARESI, Raffaella. "Observation à propos de la polychromie de la sculpture monumentale romane et gothique". A: *La couleur et la Pierre. Polychromie des portails gothiques. Actes du Colloque Amiens 12-14 octobre 2000*. Paris: Agence Regionale du Patrimoine de Picardie / Editions Picard, 2002. p. 57

PRIMERES REMODELACIONS. TERRATRÈMOLS I GUERRES

Després del terratrèmol del 1428, que va arrasar gran quantitat d'edificacions entre elles Sant Pol, l'església s'hagué de reconstruir en part, tal com cita la documentació, ja que segurament el cimbori del creuer caigué sobre una part de la nau i els absis. Hi ha notícies del Manual de Joan de Colí on explica que al 1450 es proveïa a la restauració de l'altar de Santa Margarida (dedicació d'una de les absidioles) i al 1452 es donava permís per extraure pedra tosca al terme del castell de Llaés per la reconstrucció del campanar⁴⁶. És aleshores quan segurament es construí el campanar de torre vuitavada, semblant o igual al de l'actualitat i possiblement es refés part dels absis danyats per la caiguda del campanar. Tot i que no s'explicita en la documentació aquest tipus de reparació, és lògic pensar que la caiguda d'un campanar causés importants destrosses en les edificacions annexes, i potser d'aquesta manera es podria explicar que en l'actualitat els absis presentin diferent decoració, o nul·la com és el cas de l'absis nord.

Gravat del 1881 on s'observa el mur que tancava el clos de l'església de Sant Pol, avui desaparegut.
Imatge actual de la capçalera. 2009

En un estudi dels murs que resten al campanar es pot afirmar que segurament fins a la línia de la cornisa és la forma original del segle XV-XVI que coincidirà amb l'arrencament de la torre quadrangular i la transformació a un cimbori vuitavat mitjançant trompes. A la part superior s'observen diferents tipologies de carreus o pedres escairades que responen segurament a successives reparacions que es dugueren a terme durant els anys.

La reconstrucció del campanar no va ser l'única modificació que va afectar l'església original ja que l'important creixement de la vila durant els últims decennis va portar a la creació de nous altars: el del Sant Esperit, Sant Eloi, Sant Bernardí i el de Sant Ramon (citats almenys al 1686)⁴⁷. Sant Pol posseïa a més un cor i una sagristia, ja que surten citats en diverses visites pastorals del s. XVII⁴⁸, en les quals es recomana que s'arreglin alguns desperfectes en el cor, la teulada i la sagristia.

No hi ha constància arquitectònica de les construccions a mode de fortificació que es realitzaren per les guerres remences, però el que sí que va perviure almenys fins a finals del segle XIX és el mur que separava el clos de l'església del camí que portava de Ripoll a Camprodon, que protegia sobretot el cementiri que va existir des dels inicis al voltant dels absis de l'església. Quan deixà de funcionar com a parròquia segurament el cementiri es traslladà i els terrenys es van convertir en horts i posteriorment en una plaça.

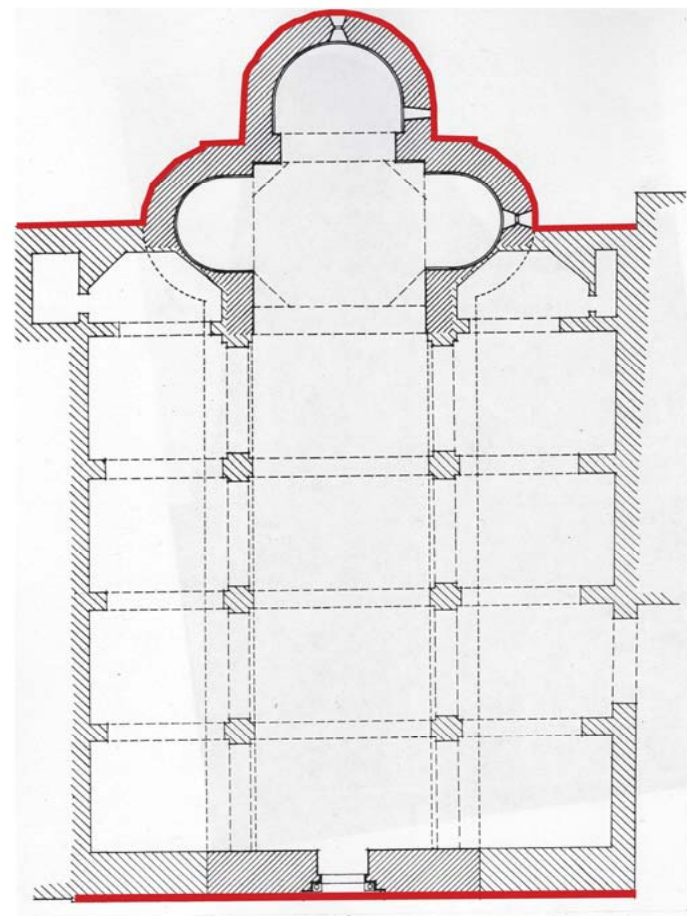
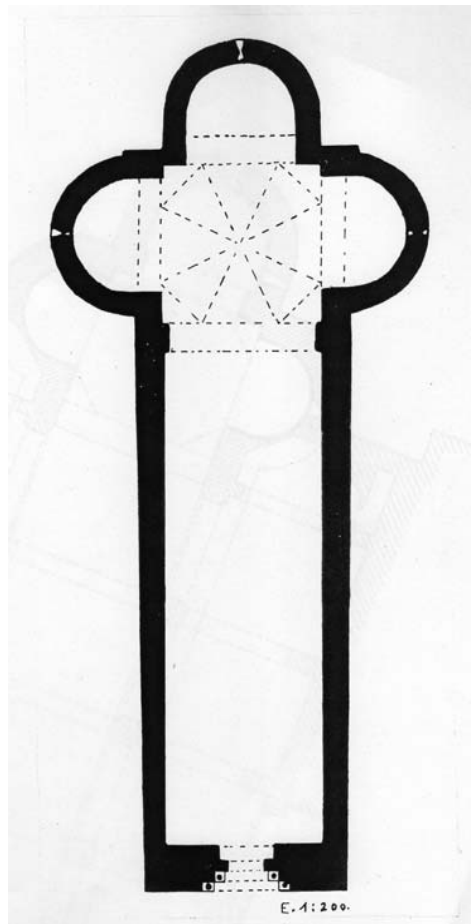
⁴⁶ JUNYENT i SUBIRÀ, E. *El monestir de*; p. 134 i 182

⁴⁷ PLADEVALL, A.; TRESSERRA, L. "El Ripollès"; p. 134

⁴⁸ Visites pastorals de l'església parroquial de Sant Pol. Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses

LA REMODELACIÓ BARROCA

La guerra d'ocupació dels francesos a finals del segle XVII va provocar danys a l'església i per aquestes causes, o bé per l'augment de població que demanava un espai més gran per el culte, a la segona meitat del segle XVIII es van realitzar importants reformes a tot el conjunt per transformar-lo en una església d'estil barroc. En primer lloc es va ampliar l'única nau a una central i dues laterals, fet que va fer necessari la supressió dels antics murs romànics així com també els murs de les absidioles laterals que van ser profundament alterades per construir-hi unes capelles més altes i de forma quadrada, afins a l'estructura de les noves naus laterals. Les naus laterals van ser construïdes: la del Sant Crist al 1758 agafant part de la plaça de la Nostra Senyora dels Albats (situada a la banda sud) i la de Sant Isidre al 1763, obra dels arquitectes Morató. Aquestes ampliacions es van construir majoritàriament amb pedres de formes diverses, sense tallar, semblants als còdols de riu, i col·locades sense cap ordre, per a ser revestides posteriorment amb una capa de guix. Les voltes de les naus laterals es van realitzar amb una coberta de volta de canó separades de la nau central amb arcs de mig punt sostinguts per pilastres.

Planta romànica i les ampliacions barroques, segons Puig i Cadafalch

Imatge de la capçalera a finals del s. XIX
Imatge de la façana barroca, 1907

Igualment la façana es va veure afectada per aquesta ampliació i la paret oest es va ampliar a nord i sud per el tancament de les naus laterals. El tester de la façana també va ser remodelat per complert, construint un enorme frontispici a la part central i canviant les finestres: substituint les originals romàniques (segurament de forma rectangular de doble esqueixada, si és que n'hi havia) per un òcul al centre i dos més als laterals, coincidint amb les naus laterals. D'aquesta manera l'edifici va guanyar força en alçada més que en amplitud.

En imatges posteriors, de la fase d'enrunament de l'ampliació barroca, es pot comprovar que tot l'afegit barroc es va realitzar mitjançant còdols o pedres de diverses formes i mides, una forma constructiva molt diferent als carreus medievals. Tot l'exterior va ser arrebossat i decorat amb motius geomètrics imitant la forma i la col·locació dels carreus.

La zona de la portalada va conservar tota la decoració esculpida romànica la qual va ser emblanquinada per complert seguint el mateix procediment que la resta de l'edifici. L'emblanquinat amb calç es pot trobar en totes les mostres de policromia estretes del timpà i en certa manera aquest va protegir la policromia original. En fotografies de la primera meitat del segle XX es pot observar encara com la façana conserva bona part de la decoració del carreuat i l'emblanquinat unifica tota la decoració escultòrica. Aquest emblanquinat va ser eliminat majoritàriament en la restauració dels anys 60 del s. XX, tot i així en zones resguardades encara s'observen restes d'aquest recobriments barroc. D'aquestes restes se'n conserven majoritàriament a la façana anterior, sobretot a les zones al voltant de la portalada, a les zones inferiors i properes a les columnes d'accés i a la quasi totalitat del timpà. També es conserven restes a la façana posterior, corresponent als revestiments que recobrien tot l'interior de l'església barroca. Es pot observar actualment i a simple vista aquestes restes de color blanc, consistents en diverses capes del que semblen successius emblanquinats. Cal diferenciar però els

Pedres de l'ampliació barroca i restes del carreuat barroc a l'exterior de la nau lateral. 1960

revestiments de l'interior (façana posterior) i de l'exterior (façana anterior), que segurament estaven aplicats amb materials diferents així com també amb acabats diversos.

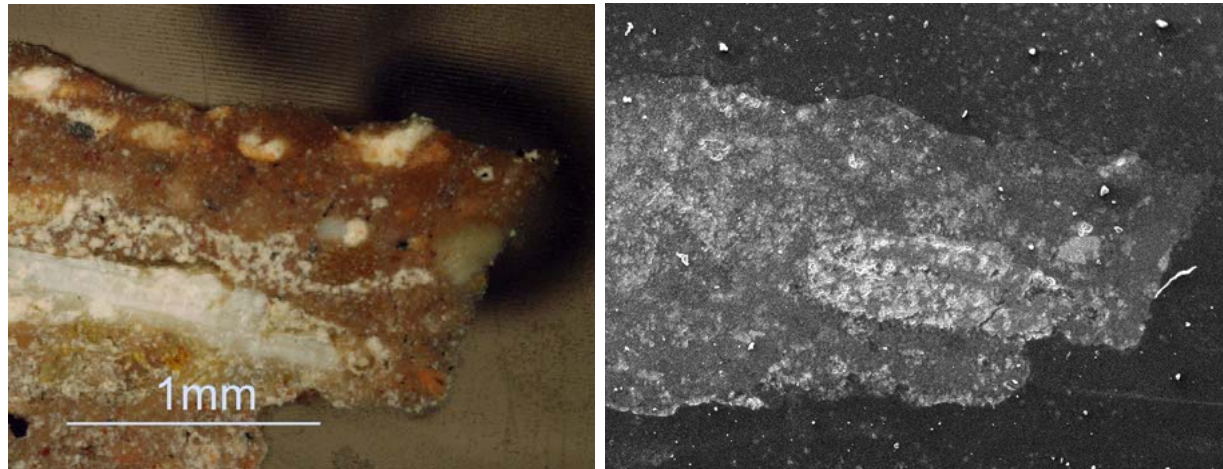

Portalada amb el revestiment barroc. Fotografia de la primera meitat del segle XX (Arxiu Mas)

La secció estratigràfica⁴⁹ d'un dels recobriments de la façana anterior mostra la presència de diverses capes (entre dues i tres), en tots els casos són de calç amb àrid molt fi de quars i calcita, amb quantitats variables d'una capa a l'altra d'òxids de ferro que aporten un color marró clar en algunes de les capes, mentre que altres serien quasi blanques. Aquests corresponen a les capes que es van aplicar en època barroca com a revestiment de tota l'església i que en la remodelació dels anys 60 no es va eliminar del tot en zones properes a la portalada.

Restes de revestiment als carreus inferiors de la façana

Mostra del revestiment en el microscopi òptic; detall de la mateixa mostra en una imatge captada amb el microscopi electrònic de rastreig (SEM) on es poden observar algunes partícules

⁴⁹ VENDRELL, M. [et al.]. *Església de Sant Pol*, p. 4-5

L'interior de l'església també va ser enguixada per complet, adquirint una tonalitat totalment blanca i amb molta seguretat es van canviar la majoria de retaules per altres realitzats seguint la moda del s. XVIII. A la sagristia es va conservar però l'altar gòtic d'alabastre de la passió de Crist, costejat per el capellà Astrucio de Font, i esculpit per Bernat Saulet al 1341⁵⁰. Quan la parròquia passà a l'església del monestir, molts dels retaules foren retirats, per diferents causes, i actualment es troben perduts o bé dispersos en diferents museus.

Estat de l'interior de l'església de Sant Pol a principis dels anys 60, abans de l'enderroc

De l'interior de Sant Pol no hi ha cap referència, ni fotografia ni dibuix, tan sols resten unes poques mostres de com era l'església abans de ser restaurada a mitjans s. XX. Segurament durant la Guerra Civil l'església va patir els danys causats per la utilització d'aquesta com a garatge de camions, com a magatzem d'armes i com a fortí de les tropes republicanes, tant a l'interior com a l'exterior.

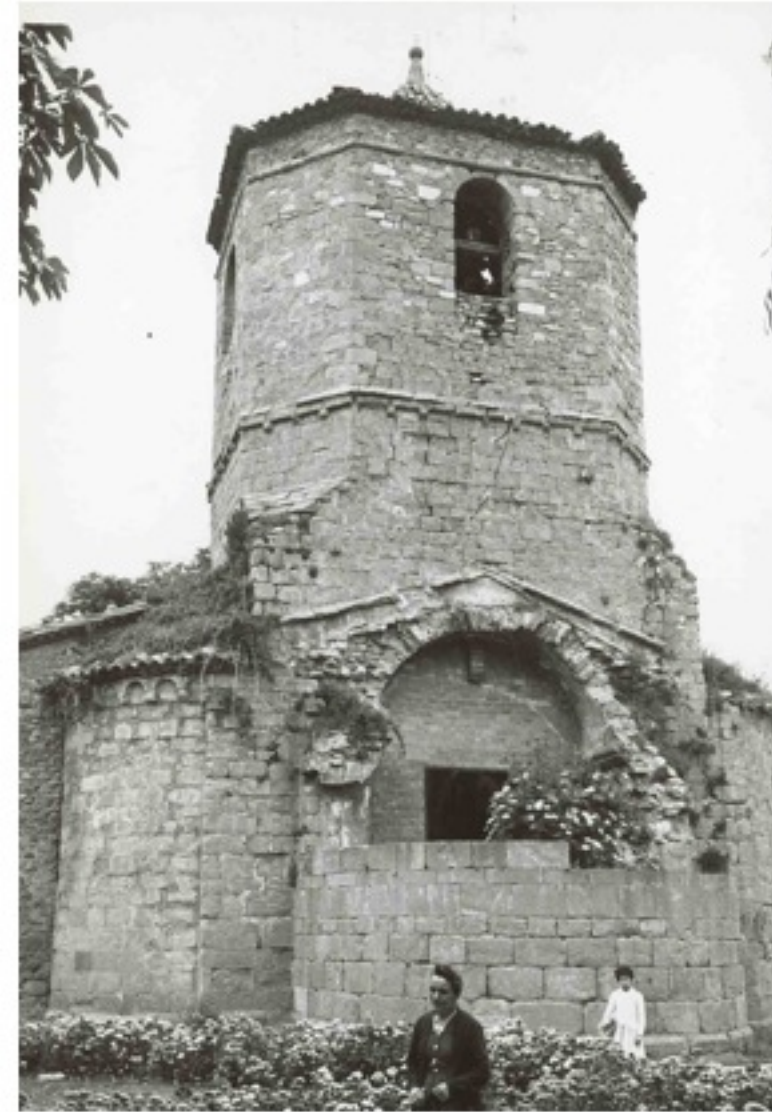
⁵⁰ Actualment al Museu Episcopal de Vic

SEGLE XX. ÈPOCA DE RESTAURACIONS

No hi ha notícies certes sobre l'abast de la destrucció durant l'etapa de la Guerra Civil espanyola dels diversos elements de Sant Pol, però hi ha constància que als anys 50 es va presentar per part de l'ajuntament, i el seu arquitecte municipal, la proposta de refer l'absis principal que es trobava caigut (per circumstàncies indocumentades). En una memòria del 1950 de l'arquitecte municipal José Canela, relata que es reconstruirà la paret de l'absis amb una altura de dos metres⁵¹ i seguint un model fidel al primitiu, d'arcuacions cegues entre lesenes. En el projecte que es va presentar quedava reflectida perfectament la forma i les decoracions arquitectòniques de l'absis, però sembla que al final no es va resoldre d'aquesta manera ja que es va aixecar un mur llis amb un petit sòcol a la part inferior.

⁵¹ "Existiendo en parte las antiguas piedras y habiéndose descubierto las fundaciones se procederá al levantamiento del muro de piedra siguiendo la línea anterior y el mismo grueso con el aprovechamiento máximo del material de derribo citado...". CANELA TOMÁS, J. Proyecto de reconstrucción parcial del ábside de la iglesia de San Pol. AMSJA A0068. San Joan de les Abadesses, juny de 1950

ESQ. Absis de Sant Pol a mitjans de segle XX; DRETA. Remodelació realitzada al 1950 amb l'aixecament d'uns 2 metres de mur

Pel què fa a la resta de l'església, i observant fotografies dels anys 60, es pot observar clarament el mal estat en que es trobava. Sense tenir una precisió certa es pot apreciar que el manteniment exterior i interior de l'església era nul, ja que els revestiments externs es conservaven parcialment i en un estat deplorable i en la majoria de parets es podia observar el parament interior. La zona de la coberta creixien gran quantitat de plantes superiors (prova de la falta de manteniment) i es pot assegurar que hi havia diversos forats en ella. En les poques fotografies que existeixen del seu interior, l'acumulació de tot tipus de material és evident i la sensació d'abandó és generalitzada.

Estat dels revestiments exteriors en fotografies d'inicis dels anys 60, R. Serrat

(cap de la Sección de Levante o 4a zona). Les obres de restauració comencen segurament al 1964 amb la finalitat de *retornar a l'edifici l'esplendor del romànic, que havia perdut amb tota la remodelació barroca*.

Tot i no existir (o almenys no s'ha pogut localitzar) una memòria de les actuacions, sí que s'han aconseguit diverses fotografies que relaten clarament les diverses fases de remodelació. Entre les imatges i els pocs documents administratius (com la presentació i l'aprovació de pressupostos) s'ha realitzat una seqüència de les obres, que s'iniciaren després de l'aprovació de l'expedient d'incoació de BCIN, al 1964, i s'allargaren fins a principis dels anys 70, quan Ferrant ja havia deixat la direcció de les obres.

La primera memòria de l'arquitecte Alejandro Ferrant (a data de 27 de febrer de 1964) posa de manifest l'estat en que es troba el monument i la necessària intervenció "*... para que no llegue a perderse lo que de interés aun se conserva, esto es, a nuestro juicio, la cabecera y los pies es decir la construcción románica*".⁵⁴ En aquest document exposa les tasques necessàries per la pròxima fase, que consten bàsicament en la finalització de la reconstrucció de la fàbrica dels absis laterals i sobretot en la necessària intervenció a la façana,

mitjançant "*una somera restitución de lo que corresponda a la obra románica mediante un chapado de sillería que supla las faltas y destrozos existentes*".⁵⁵ Els plànols adjunts a la memòria reflecteixen el que pretén "reconstruir" el projecte, adaptant la façana barroca a una romànica i l'interior de l'església a zona verda.

L'expedient d'incoació de l'església de Sant Pol es va aprovar 27 d'octubre de 1963⁵², segons carta rebuda a l'alcaldia. A partir d'aquesta data el monument quedava protegit per l'Estat, havent de demanar permís per realitzar qualsevol obra en ell o zona circumdant a aquest. A causa del procés que pressuposa un expedient de declaració d'aquest tipus, la declaració oficial no es va emetre fins tres anys després, data oficial de la declaració de Monumento Nacional, en l'actualitat Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN): el 23 d'agost de 1966, publicada al BOE (Boletín Oficial del Estado) i firmada per Francisco Franco, cap de l'Estat.

Arran d'aquesta aprovació es van agilitzar les tasques de restauració de l'església i finalment a l'estiu del 1964 s'aprovà el projecte d'obres per l'església de Sant Pol, presentat per l'arquitecte Alejandro Ferrant Vázquez⁵³

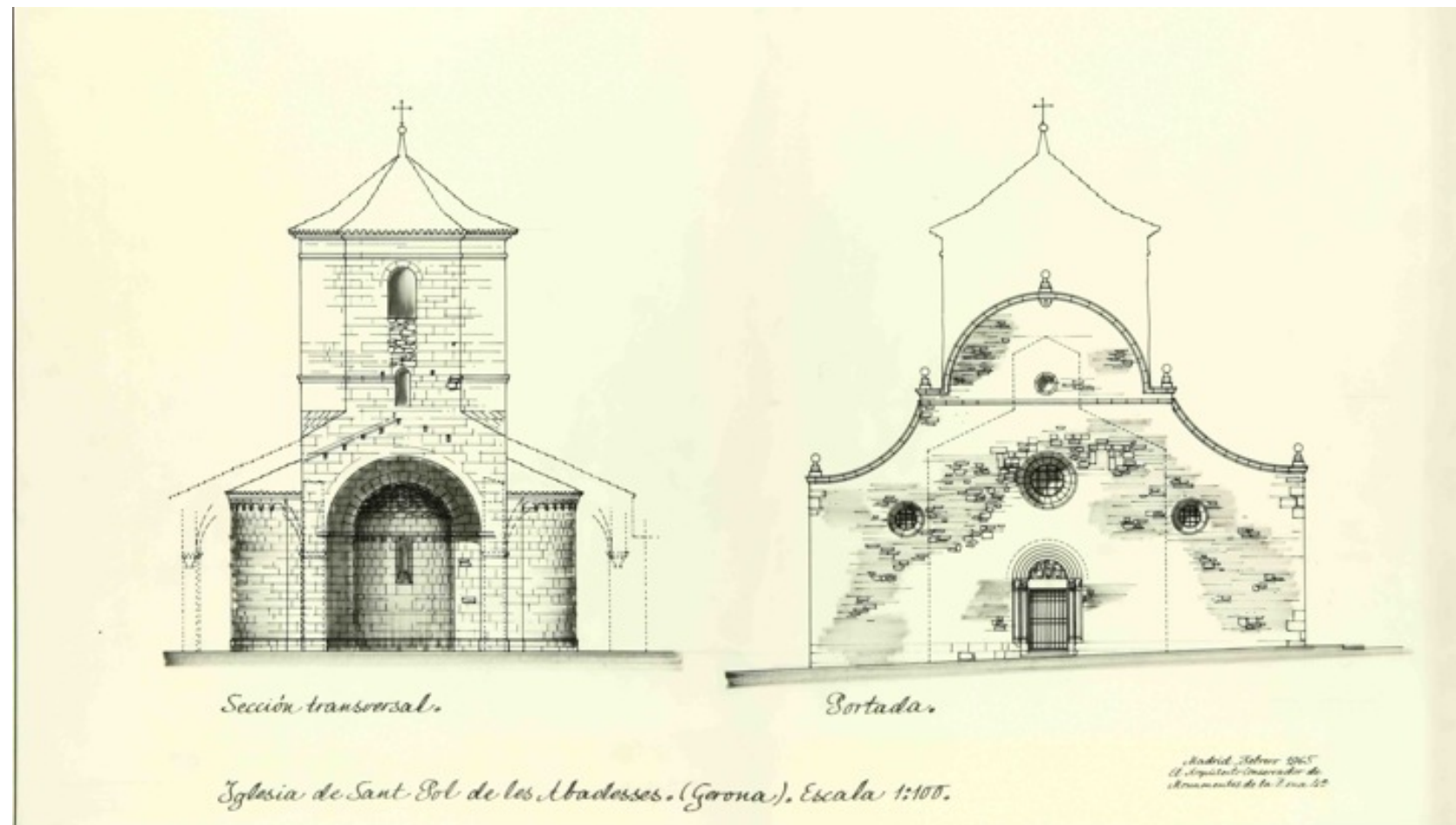
⁵² AMSJA, M0056 (Carpeta n. 310, lletra G, document n. 5)

⁵³ Alejandro Ferrant Vázquez, es va formar i va treballar dins dels serveis de restauració que va posar en marxa la II República, va tindre el mèrit, tal com destaca Villacañas, de mantenir, tot i la persecució franquista, el seu treball en els serveis tècnics. Fins el 1939, Ferrant Vázquez va ser arquitecte conservador de monuments d'Astúries, de A Coruña, León,

Lugo, Ourense, Pontevedra, Santander i Zamora. Posteriorment, entre 1940 i 1976, va centrar la seua feina a Balears, Catalunya i València. Entre els seus treballs, destaquen els realitzats a les catedrals d'Oviedo i Santiago de Compostela, les muralles de Lugo, les col·legiades de Toro (Zamora) i Santillana del Mar (Santander). En la seua segona època d'arquitecte conservador, destaquen els treballs a les catedrals de Palma, Lleida, Solsona, Tarragona, Tortosa, València i Oriola; les intervencions en els jaciments arqueològics d'Empúries; als Monestirs de Santes Creus, Ripoll i Vallbona de les Monges; i les consolidacions en les esglésies romàniques de Vall de Boí. Home d'escasses publicacions, va mostrar, però, "*una gran minuciositat*" i del seu treball va realitzar informes, memòries i fotografies, formant un arxiu documental, amb 27.000 clixés "*d'extraordinària importància per al coneixement del patrimoni comprés davall la seua tutela i restauració*", segons fonts oficials. <http://www.cult.gva.es/dgllb/compactus/numero5/fons.pdf>

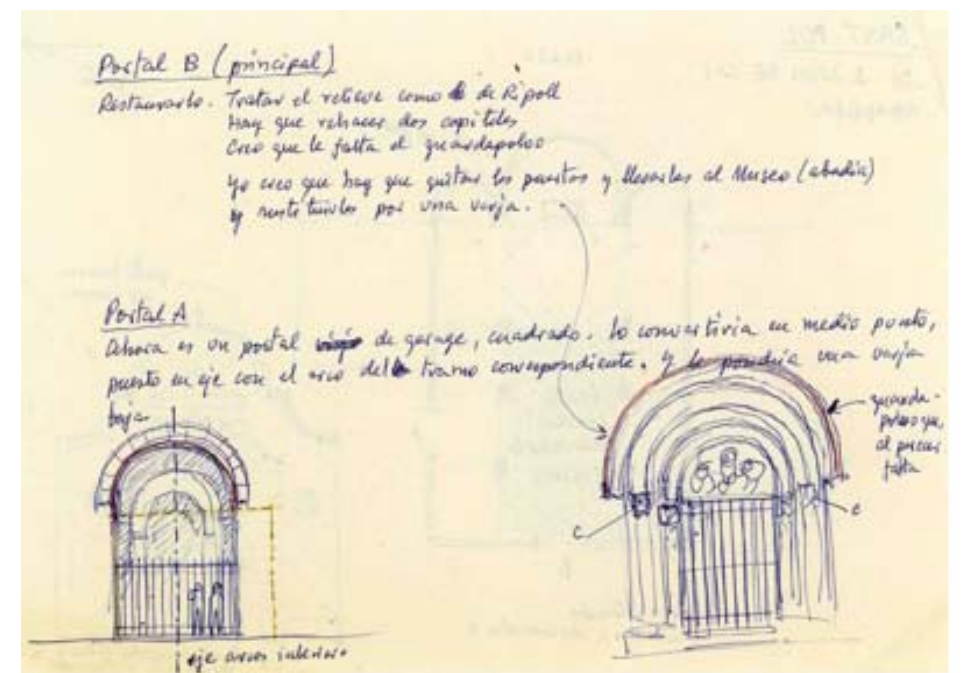
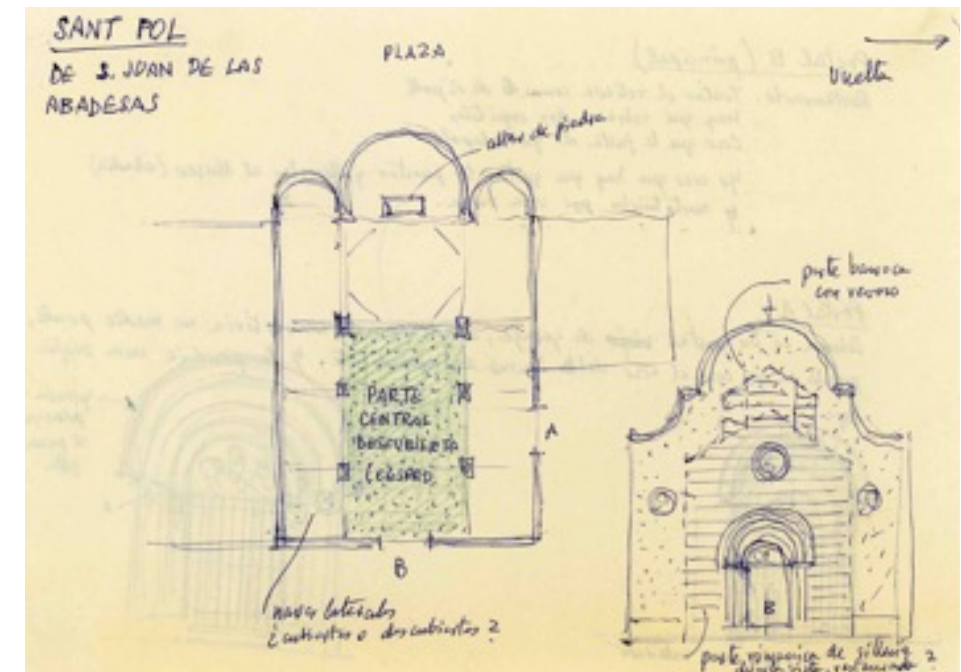
⁵⁴ FERRANT, A. *Obras de conservación en la iglesia de San Pol en San Juan de las Abadesas (Gerona)*. Madrid, 27 de Febrer de 1964

⁵⁵ FERRANT, A. *Proyecto de obras de conservación en la iglesia de San Pol en San Juan de las Abadesas (Gerona)*. Madrid, 17 de febrer de 1965

En les primeres aproximacions de Ferrant al projecte de restauració de la façana, i al conjunt de l'església, fa un estudi de totes les parts adoptant solucions per "retornar a l'església l'esplendor romànic" ja citat, la majoria de les quals es portaran a terme.

Tot i que no hi ha documentació que ho constati, segons els plànols del projecte de restauració, es pretenia reconstruir la façana amb una forma triangular amb una part central més elevada, a mode d'espadanya. Aquesta forma finalment no es va adoptar. En aquests primers plànols (o dibuixos, esbossos) s'observa també que Ferrant pretenia mantenir la porta lateral transformant-la a mig punt, a semblança a la principal; així com substituir les portes de fusta romàniques per unes reixes de ferro, tot traslladant les originals al museu. Sembla que ja des de bon inici Ferrant dissenya la intervenció integral a tot el monument amb la intenció de transformar-lo en un espai de lleure, amb zones verdes incloses.

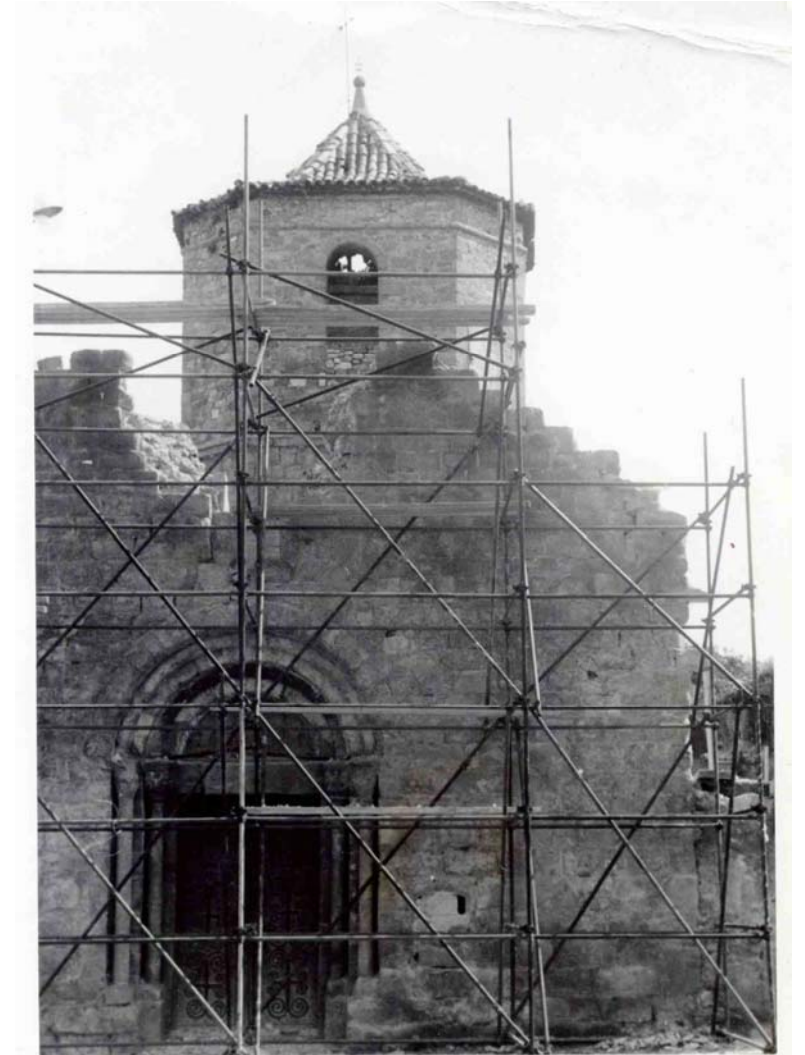
Plànols i esbossos de la restauració, Alejandro Ferrant, 1964-65.

Biblioteca Valenciana

Intervencions a la façana. 1965-1968

Segons els textos i els esbossos, al 1964 ja s'havien enderrocat les parets de les naus barroques així com l'ampliació de les absidioles i es pretenia, com apunta Ferrant, intervenir a la façana. Aquesta segona fase de la restauració sembla que transcorregué a la segona meitat del 1965 (el projecte de Ferrant està aprovat al juny de 1965 amb un pressupost de 404.764,59 pessetes), amb la intervenció a la façana com a tasca més important, ja que es van retirar tots els afegits barrocs superiors i es va rematar la façana amb un tester triangular. Les naus laterals es van rebaixar fins la meitat.

A finals del mateix any 1965 Ferrant presentà un altre pressupost per continuar les tasques de restauració (504.971,80 pessetes), aprovat el 20 d'octubre de 1965. Segons fotografies, la restauració va continuar amb la façana amb la retirada de les obertures realitzades en època barroca: amb la central es van retirar els carreus de la zona al voltant de l'òcul i es va refer el buit amb una altra finestra de tipologia romànica. El tester es va completar de forma triangular, seguint la tipologia de moltes construccions romàniques de datació similar. A mida que es completava el tancament del tester amb lloses de pedra també es reconstruïen les parets laterals, o millor dit l'arrencament de les parets laterals, sense encara enrunar les parets laterals barroques

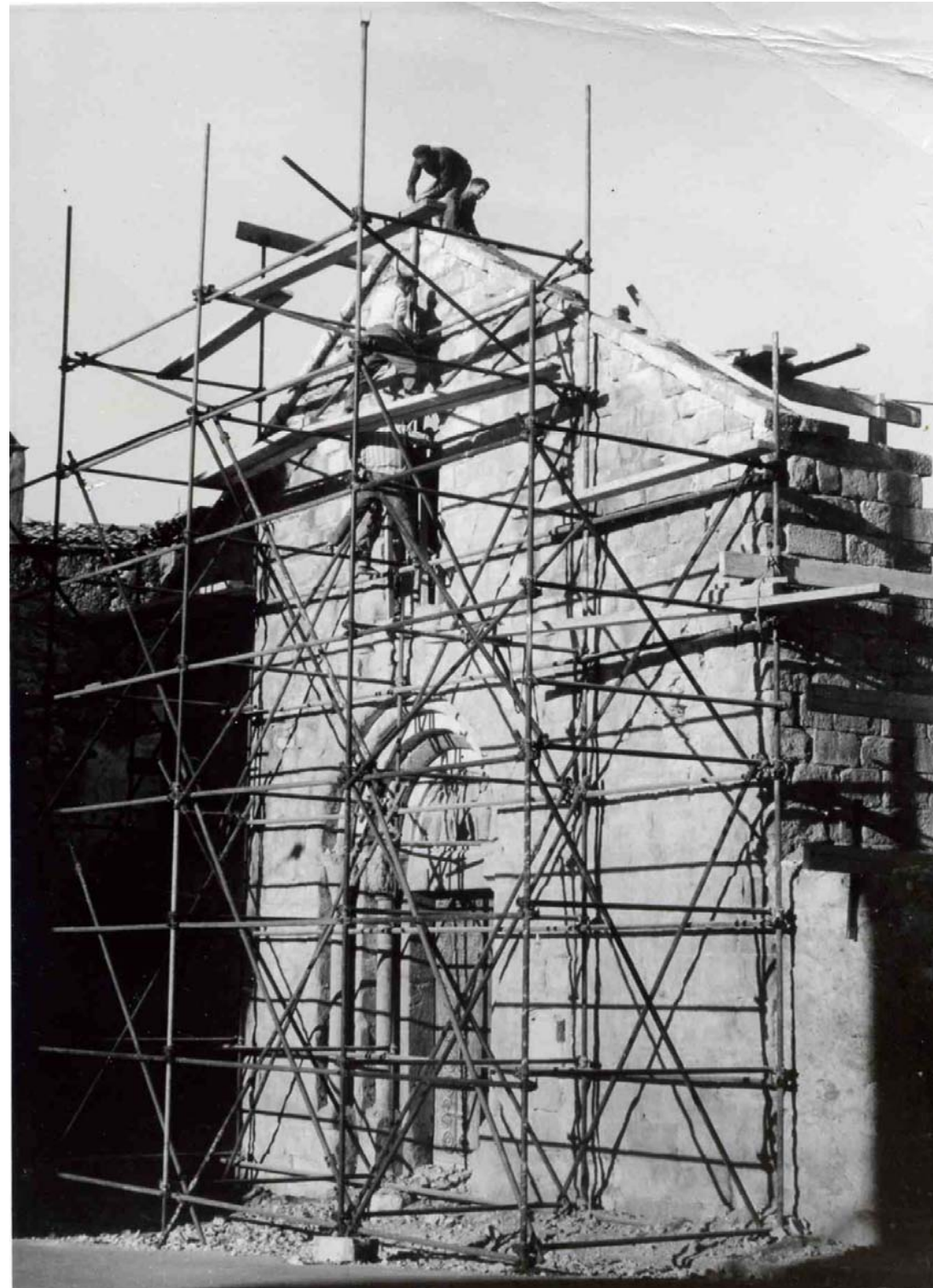

Imatges de les diferents fases d'intervenció dutes a terme a la façana entre 1965 i 1968 aproximadament. Des de la retirada del frontispici barroc fins l'aixecament quasi de nou de la façana actual

El resultat d'aquesta fase de la restauració va ser, a més de la reconstrucció de la façana buscant "l'original", l'eliminació de tots els revestiments que cobrien la façana. No sembla però que en aquesta fase eliminessin l'emblanquinat que presentava el timpà, així com tampoc es va parar molt esment en les restes d'arrebossat a les parts inferiors de la façana.

La imatge del tester i la portalada amb l'emblanquinat barroc retirat, deixant a vista la pedra

Sobre els terminis en que es van dur les obres a partir d'aquest moments són incerts a causa de la poca informació documental. Per notes al diari es té notícia que s'inicia una nova fase al 1967⁵⁶; tot i així, segons correspondència de l'alcaldia de Sant Joan, la tercera fase de restauració (sense especificar quina era) no es va poder completar seguidament de les anteriors per falta de pressupost. Se suposa, seguint les imatges de la restauració de la façana, que les obres de remodelació es van aturar quan va finalitzar el remat de la façana

Hi ha notícies que al juliol de 1969 es suspenen les obres de remodelació definitivament. L'octubre de 1970 el Governador Civil demana a l'alcalde que demani diners al Bisbat de Vic (com a propietari del monument) per costejar la restauració conjuntament amb la Direcció General de Belles Arts. Les següents notícies daten ja de l'any 1971, quan surt anunciat al diari⁵⁷ la renovació de l'activitat tant a l'església de Sant Pol com al Palau Abacial (obres que s'estaven realitzant durant la mateixa època). L'anunci és del delegat provincial de Belles arts, Miquel Oliva i Prat, concedint per part de la Direcció General de Belles Arts 500.000 pessetes per les tasques de restauració. En aquest article fa referència també al nou arquitecte encarregat de les obres, Joan Bassegoda i Nonell (que presentà pressupost de les intervencions amb valor de 500.000 pessetes, a data de 18 d'agost de 1971). Es pot suposar que la tasca de Ferrant finalitza en aquests moments (o molt abans potser).

⁵⁶ La Vanguardia, 29 d'agost de 1967

⁵⁷ La Vanguardia, 7 de març del 1971

Mitjançant una carta del 3 d'agost del 1973⁵⁸ se sap que al 1972 s'havien realitzat diferents intervencions a l'església per tal de finalitzar la seva restauració: s'havia retirat la runa que cobria bona part del que eren les naus barroques i s'havien triat les pedres per si alguna d'aquestes es podia aprofitar per la restauració. Les tasques d'aquest primer any es van centrar en el campanar on es va refer la seva coberta i es van destapar la part baixa de les finestres d'aquest. A la zona de la capçalera es va enrunar l'absidiola sud barroca i es va refer de nou a l'estil romànic, també es va refer l'absis nord (tapant una porta que hi havia al centre i refent la coberta), consolidant l'arcada que l'uneix amb la paret que actualment fa de fons de l'església, que també es va aixecar en aquells moments.

Durant el 1974⁵⁹ i 1975 es degueren realitzar la resta d'intervencions, d'adequació de la zona bàsicament, mitjançant l'aixecament dels murs que uneixen l'absis i la façana i l'enllosat general de l'església (la idea de Ferrant de plantar gespa al centre de la nau es va canviar per la zona de les antigues naus barroques, rodejant d'aquesta manera la nau única romànica) i col·locant els graons d'accés al presbiteri. La remodelació de la zona de la plaça es va completar amb l'enderroc de la casa que ocupava una part del lateral de l'església, a l'octubre de 1974.

Estat de les obres de restauració, ca. 1971. Fotomuntatge de Lluís Miquel

⁵⁸ Carta de l'alcalde Josep Bosch, AHMSJ M0056

⁵⁹ Hi ha documentada una carta de l'ajuntament demanant diners per acabar les obres, uns 3.000.000 de pessetes (28 de juny de 1974), AHMSJA M0056

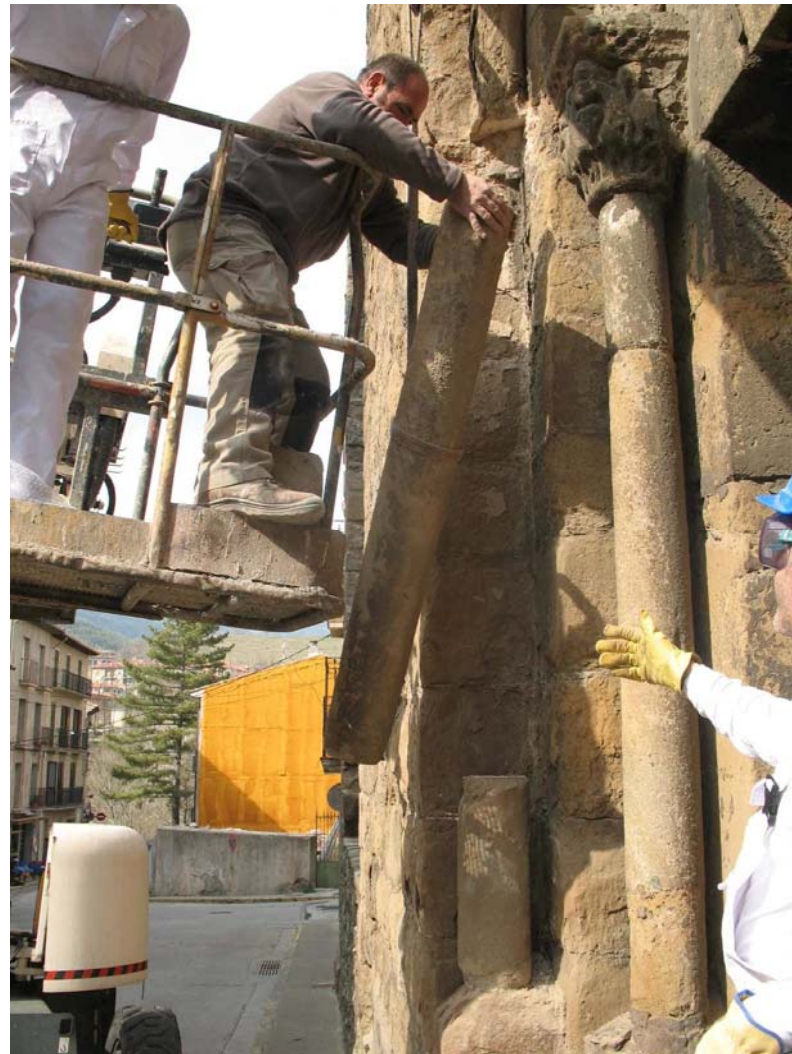

SEGLE XXI. NOVES PERSPECTIVES

Després de l'important intervenció realitzada a l'església i el seu entorn el monument va passar a formar part del paisatge urbanístic de la població, utilitzant-se a partir d'aleshores com a espai per a la realització d'alguna activitat esporàdica, concerts, espectacles, cinema. Per aquestes i altres funcions es van realitzar dues peticions (al 1981 i 1993, amb un projecte de reconstrucció de la nau) per part de la parròquia i amb el recolzament de l'ajuntament, per cobrir la nau les quals van ser desestimades per part del govern de la Generalitat de Catalunya.

La preocupació existent sobre l'estat de conservació del conjunt i sobretot a la zona del timpà durant els primers anys del segle XXI va portar a la Junta del Monestir de Sant Joan de les Abadesses (en consens amb el Bisbat de Vic) a posar-se en contacte amb el Centre de Conservació de Béns Mobles de Catalunya (depenent del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya) per avaluar l'estat de conservació del timpà en concret, abraçant també tota la zona de la façana.

Durant l'anàlisi del monument realitzat al 2007, es determinà la realització de dues intervencions d'urgència imprescindibles per la seguretat dels vianants i del monument. Aquestes foren la retirada del timpà (en molt mal estat i amb una gran pèrdua del seu relleu); i per una altra banda la retirada de la columna més externa del costat esquerre (nord) que presentava un perill imminent de caiguda. Després de la presentació dels informes referents a l'estat de conservació i la necessitat de realitzar una intervenció d'urgència, i amb l'aprovació de les parts implicades, es va intervenir en els elements esmentats.

Tasques d'extracció de la columna i del timpà. 2008

El 13 de Març de 2008 es dugué a terme l'extracció de la columna en una acció conjunta de la Junta del Monestir de Sant Joan amb el Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC)⁶⁰. L'intervenció va constar en l'eliminació mecànica del recobriment de ciment i les peces metàl·liques que mantenien units la columna i el capitell amb la resta de la fàbrica del mur i posteriorment, amb l'ajuda d'una grua elevadora, es va anar retirant la columna en les diferents parts que la composaven: el capitell i el fust dividit en dos parts, la superior (dos terços) i la inferior (d'un terç). Cada una de les peces es situà en un suport fet a mida i embalat, que passà a dipositar-se a les dependències del Monestir de Sant Joan de les Abadesses fins el moment de la seva restauració.

El 27 de març del mateix any es va procedir a l'extracció del timpà, de nou realitzada conjuntament entre el CRBMC i la Junta del Monestir. En aquest cas es van instal·lar dues bastides per cada un dels costats de la façana, a l'alçada del timpà per poder eliminar el morter de junta que unia aquest amb la portalada. Una vegada eliminat tot el morter de junta i amb un mínim espai de maniobra, es situaren dues barres sota el timpà unides a les forques d'un carretó elevador. Manualment es va anar extraient el timpà de la seva ubicació fins que quedà a sobre del braç de forca de l'elevador i va poder ser situat damunt d'un suport amb l'ajuda d'una grua elevadora. Aquest, igual que la columna, va ser dipositat a les dependències del monestir protegit amb una caixa de fusta per a una posterior restauració.

⁶⁰ Intervenció dirigida per Pere Rovira (cap del departament de pintura mural i materials petris del CRBMC) i un equip de restauradors (Patricia Amat, Judit Birosta i Halyne Pacheco), juntament amb treballadors de l'empresa ILSER de Sant Joan de les Abadesses

Per precaució es van col·locar puntals metàl·lics per falcar la llinda (la zona de la fissura) i també a la zona que ocupava el timpà, que es van retirar uns dies després al comprovar que els elements no corrien cap perill. L'operació a la portalada es va concloure amb la col·locació d'una paret de maons recoberta amb un morter al buit que deixà el timpà. Cap dels elements extrets va ser restaurat ja era necessari la redacció d'un projecte específic de conservació-restauració de cadascuna de les peces.

Actual aspecte de la portalada de Sant Pol. 2009